

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

ZÁKLADY EKONOMIE

**studijní opora k předmětu
pro studenty kombinované formy studia
oboru Sociální komunikace v neziskovém sektoru**

Doporučený semestr:	pátý
Prerekvizita:	není
Navazující předmět:	není
Ukončení předmětu:	zápočet
Garant předmětu:	doc. Ing. Hana Mohelská, Ph.D.

Úvod do studia předmětu (anotace)

Seznámení s oborem ekonomie a ekonomiky, se základní terminologií využívanou v oboru, s vývojem a současným stavem ve vztahu k aktuálním hospodářským souvislostem a situací ve světové ekonomice.

Cíle předmětu

Seznámení s oborem ekonomie, osvojení základních pojmů a ekonomického stylu myšlení, porozumět a hodnotit hospodářské a sociální procesy ve společnosti na makroekonomické úrovni.

Osnova předmětu

1. Dějiny ekonomických teorií
(merkantilismus, fyziokratismus, klasická /politická/ ekonomie, neoklasická ekonomie, keynesiánství, neokeynesiánství, monetarismus)
2. Základní ekonomické pojmy
(ekonomické vědy /ekonomie, ekonomika, makroekonomie, mikroekonomie/, ekonomické pojmy /statek, služba, výroba/, výrobní proces, veřejné statky a služby, základní výrobní faktory, důchody z výrobních faktorů).
3. Formování trhu
(charakteristika trhu, typy trhů /podle územního hlediska, množství a druhu směňovaného zboží, podle předmětu směny/, tržní subjekty /domácnosti, firmy, stát, zahraničí/, makroekonomický koloběh, sociální důsledky tržního mechanismu).
4. Základní makroekonomické veličiny
(makroekonomické veličiny /hrubý produkt, zaměstnanost, všeobecná cenová hladina, vnější ekonomická pozice/, produkt nominální, reálný a potenciální, čistý ekonomický blahobyť).
5. Základní elementy trhu
(nabídka a poptávka /celková, individuální, tržní/, křivka nabídky a poptávky, zákon rostoucí nabídky, zákon klesající poptávky, cena /tržní, rovnovážná/, tržní rovnováha, konkurence – charakteristika a typy konkurence /konkurence mezi nabídkou a poptávkou, na straně poptávky, na straně nabídky, konkurence cenová a necenová, konkurence dokonalá a nedokonalá/).
6. Peníze a peněžní trh
(funkce peněz, peněžní agregáty, bankovní soustava v České republice, úloha centrální banky /ČNB/ pro ekonomický vývoj v ČR, úloha komerčních bank, stanovení úrokových sazeb).
7. Trh práce a nezaměstnanost
(charakteristika trhu práce, práce a nezaměstnanost, mzda nominální a reálná, poptávka po práci, nabídka práce, rovnováha na trhu práce, nezaměstnanost, míra nezaměstnanosti, typy nezaměstnanosti, sociální důsledky nezaměstnanosti, státní politika zaměstnanosti).

8. Inlace a inflační politika
(charakteristika inflace, míra inflace, druhy míry inflace /průměrná roční, meziroční, meziměsíční/, index spotřebitelských cen, příčiny a důsledky inflace, inflace otevřená, skrytá a potlačená, inflace mírná, pádivá, hyperinflace, Phillipsova křivka).
9. Hospodářský cyklus
(charakteristika hospodářského cyklu, typy hospodářských cyklů, fáze hospodářských cyklů /kontrakce, expanze/, proticyklická politika státu, vliv fluktuace hospodářské aktivity na životní úroveň).
10. Hospodářská politika státu
(funkce státu v ekonomice, nedokonalosti tržního mechanismu /tržní selhání/, cíle a nástroje hospodářské politiky státu, subjekty hospodářské politiky, selhání trhu a selhání vlády, veřejné statky, externality).
11. Fiskální politika
(cíle a nástroje fiskální /rozpočtové/ politiky /rozpočtové příjmy, rozpočtové výdaje, vestavěné stabilizátory/, daňová soustava, rozdělení daní /daně přímé a nepřímé/, Lafferova křivka, druhy fiskální politiky /restriktivní a expanzivní/, soustava veřejných rozpočtů, státní rozpočet, územní rozpočty, rozpočtový deficit, státní dluh a veřejný dluh).
12. Měnová politika
(cíle a nástroje měnové /monetární/ politiky, přímé a nepřímé nástroje, nepřímé – tržní nástroje měnové politiky /operace na volném trhu, diskontní sazba, povinné minimální rezervy/, druhy měnové politiky /restriktivní a expanzivní/, souvislost měnové politiky se sociální politikou).

Literatura

Základní literatura:

1. BACHMANN, P. *Management neziskové organizace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7435-130-3.
2. HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
3. HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
4. MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
5. OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
6. PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
7. REKTOŘÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
8. ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

9. ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

Legislativa a dokumenty:

Zákon č. 435/2004 sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Rozšiřující literatura:

1. BOUKAL, P. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: OECONOMICA, 2007. 110 s. ISBN 978-80-245-1293-8.
2. BROWN, H. H.; RUHL, D. L. *Breakthrough Management for Not-for-Profit Organizations. Beyond Survival in the 21st century*. Praeger Publisher, 2003. 266 s. ISBN 1-56720-639-5.
3. ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
4. HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
5. HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
6. HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
7. REKTOŘÍK, J. a kol. *Organizace neziskového sektoru – základy teorie, ekonomiky a řízení*. Praha: Ekopress, 2007. 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5.
8. SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
9. SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
10. UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1st edition. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Dostupný z:
http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

Požadavky na ukončení předmětu

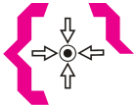
Zápočet: aktivní účast na konzultacích, vypracování a prezentace seminární práce, splnění testu.

Seminární práce na zadané ekonomické téma v rozsahu cca 5 stran textu formátu A4.

Způsob kontroly: individuální kontrola a stručná prezentace u ústní zkoušky.

Zkouška: test, ústní zkouška.

Význam ikon v textu

Cíle

na počátku každé kapitoly konkretizují výukový cíl kapitoly.

Časová náročnost

udává, kolik času zpravidla potřebuje student k prostudování kapitoly.

Pojmy k zapamatování

jsou soupisem důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

obsahuje doplňující, upřesňující nebo méně důležité informace.

Kontrolní otázky

umožňují studentovi ověřit porozumění textu a osvojení problematiky.

Souhrn

představuje shrnutí tématu.

Literatura

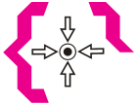
je soupisem zdrojů použitých v kapitole a slouží také pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah

1	DĚJINY EKONOMICKÝCH TEORIÍ	8
1.1	Ekonomické vědy a jejich vývoj	8
1.2	Přehled ekonomických teorií.....	9
	Kontrolní otázky, souhrn	10
2	ZÁKLADNÍ EKONOMICKÉ POJMY	12
2.1	Vymezení ekonomických věd	12
2.2	Základní ekonomické pojmy	13
2.3	Základní ekonomické problémy	14
	Kontrolní otázky, souhrn	14
3	FORMOVÁNÍ TRHU	16
3.1	Dělbá práce	16
3.2	Trh a typy trhů.....	17
3.3	Tržní subjekty	17
	Kontrolní otázky, souhrn	18
4	ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ VELIČINY	20
4.1	Makroekonomické veličiny	20
4.2	Magický čtyřúhelník	21
4.3	Čistý ekonomický blahobyť	21
	Kontrolní otázky, souhrn	22
5	ZÁKLADNÍ ELEMENTY TRHU	24
5.1	Nabídka	24
5.2	Poptávka.....	24
5.3	Cena	25
5.4	Konkurence.	25
	Kontrolní otázky, souhrn	27
6	PENÍZE A PENĚŽNÍ TRH	29
6.1	Funkce peněz	29
6.2	Formy peněz.....	30
6.3	Bankovní soustava	30
	Kontrolní otázky, souhrn	32
7	TRH PRÁCE A NEZAMĚSTNANOST	33
7.1	Trh práce	33
7.2	Nezaměstnanost.....	34
7.3	Důsledky nezaměstnanosti.....	35
7.4	Státní politika zaměstnanosti	36
	Kontrolní otázky, souhrn	36
8	INFLACE A INFLAČNÍ POLITIKA	38
8.1	Charakteristika inflace	38
8.2	Druhy inflace.....	39
8.3	Důsledky inflace.....	39
	Kontrolní otázky, souhrn	40

9 HOSPODÁŘSKÝ CYKLUS.....	41
9.1 Charakteristika cyklu.....	41
9.2 Fáze hospodářského cyklu	41
9.3 Důsledky hospodářského cyklu	42
9.4 Proticyklická politika.....	43
Kontrolní otázky, souhrn	43
10 HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA STÁTU.....	45
10.1 Úloha státu v ekonomice	45
10.2 Nedokonalosti tržního mechanismu	46
10.3 Stabilizační makroekonomická politika státu	46
Kontrolní otázky, souhrn	47
11 FISKÁLNÍ POLITIKA	49
11.1 Fiskální politika, cíle a nástroje.....	49
11.2 Státní rozpočet a daňová soustava.....	50
11.3 Druhy fiskální politiky	50
Kontrolní otázky, souhrn	51
12 MĚNOVÁ POLITIKA	53
12.1 Měnová politika, cíle a nástroje.....	53
12.2 Nepřímé nástroje měnové politiky.....	54
12.3 Druhy měnové politiky	54
Kontrolní otázky, souhrn	55
TÉMATA SEMINÁRNÍCH PRACÍ	57
ZKUŠEBNÍ OTÁZKY.....	58
SELFTEST	59

1 Dějiny ekonomických teorií

Cíle

Podání přehledu o vývoji ekonomických teorií, jejích hlavních zásadách a principech. Uvedení hlavních představitelů jednotlivých teorií a jejich děl.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- merkantilismus
- fyziokratismus
- klasická ekonomie
- neoklasická ekonomie
- keynesiánství
- neokeynesiánství
- monetarismus

1.1 Ekonomické vědy a jejich vývoj

Ekonomickou problematikou se společnost zabývá již od pradávna, protože ekonomické úvahy jsou obvykle spojeny s řešením problematiky uspokojování lidských potřeb. Na druhé straně to jsou zdroje, kterých je většinou méně, než kolik by jich chtěl člověk spotřebovat. Od filosofie se ekonomická teorie odděluje přibližně v 15. století. Postupně tak vzniká ekonomická věda, která se snaží zdůvodnit veškeré společenské zákonitosti.

Intenzivně se však ekonomie jako věda rozvíjí až kolem roku 1770 s dílem Adama Smithe „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“. Je to právě Smithova ekonomická teorie (později nazývaná jako klasická ekonomie), která názorně vysvětluje a zdůvodňuje, jakým způsobem vzniká bohatství. V dalším vývoji ekonomie vzniklo několik ekonomických učení, často s protichůdnými myšlenkami a přístupy. Tyto teorie se orientovaly buď k **dirigismu** (podle kterého musí být hospodářství regulováno státem, aby se zabránilo ekonomickým ztrátám a ekonomika se vyvíjela žádoucím směrem), nebo k **liberalismu** (vycházející z teze, že hospodářství je schopno tzv. samoregulace, a tudíž zásahy státu do ekonomiky mají podle tohoto přístupu spíše negativní účinek).

První dirigistickou ekonomii byl **merkantilismus**. Nejvýznamnější teorií tohoto směru však byla **Keynesova ekonomie**, která měla své příznivce po dobu tří generací ekonomů. V průběhu 80. let minulého století vznikla doposud poslední generace ekonomů - **noví keynesiánci**. Tento proud se zaměřuje zejména na problematiku permanentního selhávání trhu. Podle nich souvisí s rostoucí monopolizací, jež potlačuje přirozenou konkurenci.

První liberální ekonomii byla již zmíněná **klasická škola**. Nejdůležitější teorií tohoto směru byl Friedmanův **monetarismus**, který zdůrazňoval význam osobní svobody jak v ekonomice, tak politice. Liberální směry zastávají principy volné konkurence a co nejmenších zásahů státu do ekonomiky. Zdůrazňují dokonalost tržního mechanismu a upozorňují na důsledky takové hospodářské politiky, která by přehlížela zákonitosti tržního mechanismu.

V současné době je převážná většina ekonomických publikací součástí tzv. **moderní ekonomie hlavního proudu**, jejíž počátky lze datovat do 50. a 60. let minulého století. Uvedený směr vychází z pojetí **Paula A. Samuelsona** a jeho známé učebnice **Economics**. Prolíná se zde několik koncepcí - především keynesiánská a monetaristická. Hlavní myšlenkou je, že hospodářská politika státu by měla být vždy kombinací různých teoretických přístupů uzpůsobených podle reálné ekonomické situace v konkrétní zemi či regionu. V krizovém období se doporučuje vycházet především z keynesiánské teorie a tedy regulování trhu státem. V době oživení a následné konjunktury pak na řadu přichází teorie zdůrazňující volnost fungování tržního mechanismu bez zásahu státu do vývoje ekonomiky.

1.2 Přehled ekonomických teorií

Následuje výčet hlavních ekonomických teorií, jejich představitelů a názorů:

Merkantilismus (17. stol.) – upřednostňuje drahé kovy, obchod je vnímán jako významný zdroj bohatství. V oblasti hospodářské politiky doporučuje významné zásahy a regulace ze strany státu, zejména v zahraničním obchodě. Hlavní představitelé: J. B. Colbert, Thomas Mun.

Fyziokratismus (18. stol.) – zdrojem bohatství je především zemědělství (tzv. „vláda přírody“). Hlavní představitel: Francois Quesnay.

Klasická (politická) ekonomie (18.-19. stol.) – rozvíjí se zejména v Anglii a Francii, zabývala se zejm. makroekonomií (ekonomií celého hospodářství), zastánci liberalismu a nezasahování ze strany státu, hlavní představitel: Adam Smith a jeho dílo „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“ – tržní mechanismus jako samoregulující se přirozený řád ovládaný „neviditelnou rukou trhu“.

David Ricardo: existenční minimum, prosazoval volný trh, teorie komparativní výhody, v díle „Zásady politické ekonomie a zdanění“ – uvádí, že zdrojem pokroku je akumulace kapitálu.

Utopický socialismus a marxismus (pol. 19. stol.) – směry byly reakcí na negativní dopady rozvíjejícího se kapitalismu zejm. na dělníky, zneužívání levné práce dětí a na doprovodné sociální jevy postihující celou společnost.

Utopičtí socialisté – změna společnosti „shora“ prostřednictvím osvícené vlády mocných a bohatých.

Vědecký socialismus – představitel: Karel Marx: „Komunistický manifest“, „Kapitál“, zastánce teorie nadhodnoty a pojmu nadpráce. Podle této teorie nadhodnotu tvoří dělnická třída, kterou si přivlastňují vykořisťovatelé – vlastníci půdy a kapitálu.

Neoklasická ekonomie (2. pol. 19. stol.) – teorie zaměřená na mikroekonomii, snaha o matematizaci ekonomických věd, zkoumá podmínky tržní rovnováhy, vztah nabídky, poptávky a ceny, zavádí pojem mezní užitek. Hlavní představitelé: F. A. Hayek, L. Walrase, Vilfredo Pareto (autor teorie ekonomického blahobytu).

Keynesiánství (od 30. let 20. stol.) – zabývá se zejm. hospodářskou politikou a úlohou státu v ekonomice - upřednostňují zásahy státu do ekonomiky a pružnou regulaci dle vývoje národního hospodářství, zaměstnanosti a hospodářského růstu. Hlavní představitel: John Maynard Keynes: „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“ – důraz na aktivitu státu na straně poptávky, snižování nezaměstnanosti a zmírňování dopadů hospodářských krizí.

Neokynesiánství (pol. 20. stol.) – přehodnocují Keynesovu teorii. Hlavní představitel: Paul A. Samuelson: „Economics“ – představitel tzv. Modern mainstream economics, známá je především Samuelsonova triáda: CO, JAK a PRO KOHO vyrábět?

Monetarismus (2. pol. 20. stol.) – je protikladem keynesiánských státních zásahů do vývoje ekonomiky, zdůrazňuje význam peněz a jejich samoregulační funkce v ekonomice, význam konkurence. Hlavní představitel: Milton Friedman.

Poznámka

Na Marxovu ekonomickou teorii navázala politická teorie revolučního dělnického hnutí Lenina (v Rusku), jež výrazným způsobem ovlivnila dějinné události celého dvacátého století.

Podrobnější popis historického vývoje ekonomických teorií je uveden na portálu: <http://www.ceed.cz/ekonomie/vyvoj10.htm>.

Kontrolní otázky

1. Uveďte, které ekonomické teorie zdůrazňují zásahy státu do fungování ekonomiky.
2. Uveďte, které ekonomické teorie zdůrazňují samoregulační funkci trhu.

Souhrn

- Merkantilismus (17. století) – orientace na obchod jako zdroj bohatství, doporučuje zásahy a regulace ze strany státu.
- Klasická (politická) ekonomie (18.-19. stol.) – prosazuje hospodářský liberalismus, nezasahování státu, pojem „neviditelná ruka trhu“, A. Smith a D. Ricardo.
- Utopický socialismus a marxismus (pol. 19. stol.) – reakce na negativní dopady rozvíjejícího se kapitalismu, teorie nadhodnoty, pojem nadpráce. K. Marx.
- Neoklasická ekonomie (2. pol. 19. stol.) – snaha o matematizaci ekonomických věd, zkoumá podmínky tržní rovnováhy, vztah nabídky, poptávky a ceny, pojem mezní užitek. F. A. Hayek, L. Walrase, V. Pareto

- Keynesiánství (od 30. let 20. stol.) – zabývá se hospodářskou politikou a úlohou státu v ekonomice. J. M. Keynes: důraz na snižování nezaměstnanosti a zmírňování dopadů hospodářských krizí.
- Monetarismus (2. pol. 20. stol.) – upřednostňují minimální zásahy státu, význam peněz a jejich samoregulační funkce v ekonomice. M. Friedman.

Literatura

HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

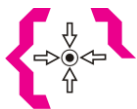
MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

2 Základní ekonomické pojmy

Cíle

Vysvětlení základních ekonomických pojmů a jejich aplikace do konkrétních podmínek praxe, definování základních ekonomických problémů, které musí ekonomické systémy řešit.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- ekonomie, ekonomika
- mikroekonomie
- makroekonomie
- statky, služby
- výroba, výrobní faktory
- Co? Jak? Pro koho?

2.1 Vymezení ekonomických věd

Ekonomie je teoretickou vědní disciplínou. Předmětem zkoumání ekonomie jako obecné (teoretické) ekonomické teorie je způsob, jakým lidé se svými neomezenými potřebami používají omezené zdroje k výrobě statků a služeb, jak tyto statky a služby rozdělují pro současnou i budoucí spotřebu mezi jednotlivé osoby ve společnosti a jakou úlohu při tom hraje směna, resp. trh.

Ekonomika je praktickou aplikací ekonomie.

Pojem ekonomika se často používá v souvislosti s některou ze speciálních ekonomických věd (např. ekonomika průmyslu, obchodu, zemědělství, sociální ekonomika atd.) nebo jako synonymum pro národní hospodářství.

Mikroekonomie – název pochází z řeckého slova mikros (malý), zkoumá dílčí segment ekonomiky, zabývá se:

- *chováním dílčích (individuálních) ekonomických subjektů* (jednotlivců, domácností a firem, kupujících a prodávajících, pracovníků a zaměstnavatelů), nebo
- *situací na dílčím trhu* (trh určitého statku, určitého výrobního faktoru atd.).

Makroekonomie – název pochází z řeckého makros (velký), zkoumá fungování ekonomiky jako celku, zabývá se *souhrnnými* (neboli *agregátními*) *ekonomickými jevy* (např. problematikou ekonomického rozvoje země, nezaměstnaností, inflací,

hospodářskou politikou státu atd.). Používá při tom *souhrnné (agregátní) veličiny*, např. hrubý domácí produkt, celková zaměstnanost, celková poptávka a nabídka atd.

2.2 Základní ekonomické pojmy

Statek je každá užitečná věc, která slouží k uspokojování lidských potřeb. Statky lze obecně rozdělit na statky volné a statky ekonomické:

- *statky volné* jsou volně dostupné v přírodě, obvykle a takovém množství, které převyšuje potřebu a jsou použitelné při spotřebě bez další úpravy (např. voda, vzduch) – ačkoliv jsou žádané, nejsou vzácné, protože jsou relativně neomezené,
- *statky ekonomické* (neboli výrobky) jsou výsledkem výroby, mají povahu hmotných statků (např. chléb, boty, dům, auto), nebo nehmotných statků (např. PC program, znalost cizího jazyka atd.). Jsou charakteristické svojí vzácností.

Vedle volných a ekonomických statků člověk využívá **služby**. Služba je každá užitečná lidská činnost, která uspokojuje lidské potřeby (např. doprava, výuka, léčení, služby obchodu, bank, poskytování ubytování a stravování atd.).

Ekonomické statky a služby si lidé zpravidla kupují ze svých příjmů. Část statků a služeb získávají relativně zadarmo. Jde o tzv. **veřejné statky a služby** (výrobky a služby na ochranu pořádku, zdraví, ekologie, tj. národní obrana, policie, veřejné osvětlení, dálnice, mosty atd.). Veřejné statky a služby poskytuje stát, prostředky na jejich úhradu získává převážně z daní od daňových poplatníků.

Zdrojem uspokojování většiny potřeb a základem existence lidské společnosti je **výroba**. Výroba je uvědomělá lidská činnost spojená s přeměnou přírodních zdrojů ve statky a služby. Předpokladem výroby ekonomických statků a poskytování služeb jsou vklady výrobních faktorů nazývané *vstupy* (inputs). Výsledkem výroby jsou různé statky a služby označované jako *výstupy* (outputs).

1. **Vstupy do výroby** (inputs) jsou představovány různými kombinacemi výrobních faktorů. Rozlišujeme tři základní výrobní faktory:

- *práce* } - primární výrobní faktory (člověk si je přivlastňuje přímo
- *půda* } z přírody a zatím neprošly procesem výroby),
- *kapitál* → - sekundární výrobní faktor (je výsledkem předchozí výroby).

Práce – Labour (L)

Práce představuje cílevědomou lidskou činnost (tj. vynakládání fyzických a duševních sil člověka). Množství práce je ovlivněno počtem lidí schopných a ochotných pracovat, intenzitou práce a délkou pracovní doby. Množství a kvalita práce je také ovlivněna kvalifikací a strukturou zaměstnanců, jejich motivací k výkonu, celkovou kulturní úrovní v dané zemi, vybaveností práce výrobními nástroji, způsobem komunikace, klimatem na pracovišti atd.

Půda – Land (A)

Půda je produktem přírody, ale není volným statkem, protože její množství je omezené. Používá se zejm. v zemědělství a ve stavebnictví. Zvláštností půdy je především její omezenost, rozdílná kvalita (úrodnost), rozdílná poloha, přístupnost atd.

Kapitál – Capital (K)

Kapitál je sekundárním výrobním faktorem, určeným především pro další použití při výrobě jiných statků. Jde o „výstupy“, které se stávají „vstupy“ do další výroby. Může mít podobu *hmotnou* (např. stroje, zařízení, dopravní prostředky), *nehmotnou* (technologie, tj. nápad, myšlenka, pracovní postup atd.), *finanční* (peněžní prostředky). Akumulace kapitálu je proces postupného hromadění kapitálu. Míra akumulace závisí na ochotě a schopnostech ekonomických subjektů vzdát se části běžné spotřeby ve prospěch spotřeby budoucí.

2. **Výstupy výroby** (outputs) tvoří různé **statky a služby**. Vyrobené statky a služby mohou být použity k osobní spotřebě nebo k další výrobě.

2.3 Základní ekonomické problémy

Každá ekonomika, bez ohledu na jakých principech je organizován ekonomický život dané společnosti (regulace hospodářství prostřednictvím trhu či plánu), musí při výrobě statků a služeb řešit základní ekonomické problémy. Tyto ekonomické problémy jsou koncentrovány do tří otázek:

1. **CO**, tj. jaké statky se budou vyrábět a v jakém množství? Je výhodnější vyrobit velké množství levných výrobků či menší množství vysoce kvalitních? Odpověď na tuto otázku řeší *konkurence na straně poptávky* (tj. spotřebitelé).
2. **JAK** budou statky vyráběny? O tom, kdo je má vyrábět, v jaké kvalitě a jakou technologií rozhoduje *konkurence na straně nabídky* (tj. firmy).
3. **PRO KOHO** se budou statky vyrábět? Jak má být to, co je v zemi vyrobeno, rozděleno mezi její jednotlivé členy, to *určují důchody* (příjmy) z výrobních faktorů (tj. mzdy, renty, zisky nebo úroky).

Poznámka

Kromě běžných statků a služeb rozlišujeme veřejné statky a služby. Jde o výrobky a služby v oblasti školství, zdravotnictví, bezpečnosti, ochrany životního prostředí. Příkladem může být veřejné osvětlení, dálnice, mosty, národní obrana, služby policie, sociální služby atd.

Kontrolní otázky

1. Co je předmětem zájmu ekonomie, ekonomiky, mikroekonomie a makroekonomie?
2. Charakterizujte pojmy statek, služba, veřejné statky a služby, produkty a zboží.
3. Jak označujeme oblast lidské pracovní činnosti, jíž vznikají ekonomické statky (výrobky)? Stručně ji charakterizujte.

Souhrn

- Ekonomie je teoretickou vědní disciplínou, ekonomika je praktickou aplikací ekonomie.
- Mikroekonomie zkoumá dílčí segment ekonomiky, makroekonomie zkoumá fungování ekonomiky jako celku.

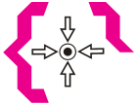
- Statek (užitečná věc), služba (užitečná lidská činnost) slouží k uspokojení lidských potřeb.
- Veřejné statky a služby uspokojují potřeby všech lidí, za jejich spotřebu se zpravidla neplatí.
- Výroba je uvědomělá lidská činnost, předpokládá vklady výrobních faktorů (vstupy - inputs), jejím výsledkem jsou statky a služby (výstupy - outputs).
- Rozlišují se tři základní výrobní faktory: práce, půda, kapitál.
- Každý výrobní faktor přináší určitou formu důchodu (tj. příjem): výsledkem požití práce je mzda, pronájem nebo hospodaření na úrodnější či lépe umístěné půdě přináší pozemkovou rentu, přínosem kapitálu je zisk nebo úrok.
- Produkty (produkce) jsou výsledkem výroby, mohou mít podobu výrobku nebo služby.
- Zboží jsou výrobky a služby určené pro trh.
- Základní ekonomické problémy, které musí společnost řešit, jsou formulovány do tří otázek: CO? (co a kolik vyrábět), JAK? (jaké zdroje a jaké technologie při výrobě použít), PRO KOHO? (jak rozdělit to, co bylo vyrobeno).

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

3 Formování trhu

Cíle

Objasnění funkce trhu v tržním hospodářství, včetně charakteristik různých typů trhu. Vysvětlení úlohy jednotlivých tržních subjektů v rámci makroekonomického koloběhu a dělby práce.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- dělba práce
- specializace
- trh
- tržní subjekty
- domácnosti, podniky, stát, zahraničí

3.1 Dělbba práce

Dělba práce znamená rozdělení pracovních činností mezi jednotlivce a skupiny. Následně vede ke specializaci, tj. zaměření se jednotlivých účastníků výroby na určitý druh práce/činnosti. Rozvoj specializace obvykle zvyšuje produktivitu práce, zároveň však vytváří nutnost ekonomického propojení jednotlivých subjektů. V důsledku historického vývoje procesu výroby vznikly následující formy dělby práce:

1. **Přirozená dělba práce** – je historicky první formou dělby práce, spočívá v rozdělení pracovních činností podle osobních dispozic (muži lovíli zvěř, ženy pečovaly o domácnost).
2. **Společenská dělba práce** – týká se pracovních činností, znamená specializaci lidí na výrobu určitých statků, došlo tak k oddělení řemesel, obchodu a dalších služeb.
3. **Dělba práce v pracovních operacích** – vznikla spolu s manufakturní výrobou, znamená specializaci lidí na jednotlivé pracovní operace (např. při pečení housek je třeba těsto nejprve zadělat, poté naporcovat, uplést, osolit, upéct a nakonec přepravit k odběratelům atd.)

4. **Mezinárodní dělba práce** – dělba práce podle územního hlediska (např. na základě přírodních a klimatických podmínek, podmínek na trhu práce atd.). Znamená specializaci jednotlivých států na výrobu, pro kterou mají nejlepší podmínky.

3.2 Trh a typy trhů

Analýza trhů je závislá na typech trhů, které lze rozlišovat podle řady kritérií:

A) územní hledisko:

Trh místní (oblastní, regionální) – týká se např. potravin s krátkou dobou skladování, „krajových specialit“ vycházejících z místních tradic nebo přírodních zdrojů (karlovarské oplatky, moravská vína, ovčí sýry atd.).

Trh národní – trh v rámci státu, vzniká splynutím místních trhů.

Trh světový (globální) – důsledek mezinárodní dělby práce a specializace národních ekonomik, výsledkem je mezinárodní obchod.

B) množství a druh směňovaného zboží:

Trh dílčí – trh jednoho druhu zboží (např. trh automobilů, trh mléka, sportovních bot).

Trh agregátní – trh veškerého zboží (trh jako celek).

C) předmět směny (tj. koupě a prodeje):

Trh výrobních faktorů – práce, půdy, kapitálu.

Trh peněz – finanční trh (trh kapitálu).

Trh produktů – výrobků a služeb.

3.3 Tržní subjekty

Na trh vstupují různé ekonomické subjekty s různými cíli. Z hlediska ekonomické teorie rozlišujeme čtyři základní subjekty trhu:

- domácnosti,
- podniky (firmy),
- stát (vláda),
- zahraničí.

1. Domácnosti

Domácnosti jsou tvořeny lidmi. Cílem jejich účasti na trhu je uspokojení svých potřeb. Domácnosti na trhu vystupují jako:

- a) *kupující* - spotřebitelé (na trhu produktů kupují výrobky a služby), souhrn jejich rozhodnutí o koupích vytváří poptávku po zboží,
- b) *prodávající* – domácnosti jsou vlastníky výrobních faktorů (pracovní síly, půdy, kapitálu), které na trhu výrobních faktorů prodávají firmám – na tomto trhu tak tvoří nabídku výrobních faktorů. Za pronájem výrobních faktorů získávají peněžní příjmy (důchody) ve formě mzdy, renty, zisku nebo úroku.

2. Podniky

Podniky (firmy, výrobci) jsou subjekty vyrábějící za účelem prodeje. Cílem podniků je *maximalizovat zisk*. Na trhu vystupují současně jako:

- a) *kupující* – využívají služeb výrobních faktorů (na trhu výrobních faktorů nakupují práci, půdu, kapitál) k výrobě statků a služeb. V tomto postavení vytvářejí firmy poptávku po výrobních faktorech (tj. poptávku po práci, půdě, kapitálu),
- b) *prodávající* – na trhu produktů prodávají své výrobky a služby, získávají za ně tržby, za které nakupují výrobní faktory za účelem opakování výroby. Souhrn ekonomických statků a služeb, které nabízejí, tvoří hmotný objem nabídky zboží.

3. Stát

Stát (resp. vláda) zahrnuje centrální instituce a centrální banku. Stát vstupuje na trh s cílem *ovlivnit vývoj ekonomiky, modifikovat působení trhu* (tj. odstranit některé jeho negativní dopady na ekonomiku a jeho pozitivní vliv naopak stimulovat). Regulace trhu se uskutečňuje prostřednictvím:

- ovlivňování rozpočtových příjmů a výdajů (fiskální politika),
- ovlivňování množství peněz v oběhu (měnová politika),
- usměrňování dovozů, vývozu a měnových kurzů (vnější obchodní a vnější měnová politika),
- regulace cen zboží a výrobních faktorů (důchodová politika).

V současnosti je stát neodmyslitelným subjektem všech tržních ekonomik. Vystupuje zde jako:

- a) *kupující* – prostřednictvím státních zakázek,
- b) *prodávající* – prostřednictvím státních firem.

4. Zahraničí

Zahraničí tvoří zahraniční domácnosti, podniky a vlády, vystupují jako:

- a) *kupující* – odběratelé domácích výrobků a služeb (tj. export - vývoz),
- b) *prodávající* – dodavatelé zahraničních výrobků a služeb (tj. import - dovoz).

Většinou se sleduje saldo zahraničního obchodu, tj. export mínus import (tzv. čistý export).

Poznámka

Dělba práce je přirozeným produktem historického vývoje procesu výroby. Čím je rozvinutější, tím složitější je ekonomický systém.

Kontrolní otázky

1. Které formy dělby práce znáte?
2. Charakterizujte trh a jednotlivé typy trhů.
3. Definujte tržní subjekty a znázorněte makroekonomický koloběh.

Souhrn

- Dělba práce vede ke specializaci na jednotlivé pracovní činnosti nebo na jednotlivé pracovní operace.
- Trh je místo, na kterém dochází ke vzájemné směně zboží mezi ekonomickými subjekty.

- Tržními subjekty jsou domácnosti (vystupují v roli spotřebitelů zboží a v roli vlastníků výrobních faktorů), podniky (vystupují jako kupující služby výrobních faktorů a jako výrobci statků a služeb), stát (vláda – modifikuje působení trhu) a zahraničí (tvoří vývoz a dovoz zboží).
- Tyto ekonomické subjekty ovlivňují vývoj ekonomiky, v mikroekonomii jde o individuální subjekty, v makroekonomii tvoří sektory.
- Makroekonomický koloběh vyjadřuje postavení čtyř makroekonomických subjektů v podobě toků produktů (tj. výrobků a služeb), služeb výrobních faktorů (tj. práce, půdy, kapitálu) a důchodů (tj. mzdy, renty, zisků, úroků, tržeb, daní).

Literatura

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

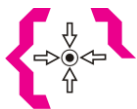
MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

4 Základní makroekonomické veličiny

Cíle

Osvojení si základních makroekonomických veličin – ukazatelů /hrubý produkt, zaměstnanost, všeobecná cenová hladina, vnější ekonomická pozice/, jejich vzájemná podmíněnost a souvislost s globální ekonomikou.

Časová náročnost

6 hodin

Pojmy k osvojení

- makroekonomické veličiny
- produkt
- zaměstnanost
- cenová hladina
- vnější ekonomická pozice
- magický čtyřúhelník
- globální ekonomika

4.1 Makroekonomické veličiny

K hlavním makroekonomickým veličinám v tržní ekonomice, které hodnotí národní hospodářství jako celek, patří produkt, zaměstnanost, cenová hladina a vnější ekonomická pozice.

1. Produkt

Hrubý produkt představuje hodnotu finálních statků a služeb vyrobenou v určité zemi za určité období (většinou jeden rok). Z hlediska původu svého vzniku má hrubý produkt podobu hrubého domácího produktu a hrubého národního produktu:

Hrubý domácí produkt (HDP, angl. gross domestic product - GDP) – hodnota finálních statků a služeb vyrobená v určité zemi za rok výrobními faktory umístěnými v dané zemi bez ohledu na to, kdo je vlastní.

Hrubý národní produkt (HND, angl. gross national product – GNP) – hodnota finálních statků a služeb vyrobená za rok všemi výrobními faktory, jejichž vlastníky jsou občané dané země (bez ohledu na to, kde byla tato hodnota vytvořena, tedy doma i v zahraničí).

2. Zaměstnanost

K vytvoření makroekonomického produktu je zapotřebí určitého množství výrobních faktorů (práce, půdy, kapitálu). Zvláštní pozornost je věnována **práci**. S určitým objemem produktu (a jeho změnou) je totiž spojena konkrétní úroveň zaměstnanosti (resp. její změna). Důvodem, proč je pozornost zaměřena právě na práci, jsou zejména důsledky **nezaměstnanosti** části pracovní síly.

3. Cenová hladina

Vytvořený produkt, tj. jednotlivé výrobky a služby, má svou peněžní hodnotu (vyjádřenou cenami). Tyto ceny se neustále mění (zpravidla se zvyšují, výjimečně snižují), přitom každá z nich většinou rozdílným tempem. Pro zhodnocení celkového cenového vývoje není možné vyjádřit vývoj všech těchto jednotlivých cen. Namísto toho vystupuje další makroekonomická veličina - **všeobecná (celková) cenová hladina** v podobě různých cenových indexů (nejznámější je index spotřebitelských cen). Ty vyjadřují prostřednictvím speciálních statistických metod všeobecný vývoj cen statků.

4. Vnější ekonomická pozice

Vnější ekonomická pozice vyjadřuje **pozici dané národní ekonomiky vůči zahraničí**. Ta bývá vyjadřována rozmanitě, obecně však souvisí s vývojem platební bilance (PB) dané země. Ta zjednodušeně vyjadřuje mezinárodní obchod s výrobky a službami a mezinárodní pohyb kapitálu (pohledávek a závazků). Přebytky nebo schodky platební bilance mají závažné dopady do vnitřní ekonomické situace.

4.2 Magický čtyřúhelník

Čtveřici hlavních makroekonomických ukazatelů lze zakreslit do grafu tak, že jejich spojnice vytvářejí čtyřúhelník, tzv. „magický čtyřúhelník“. Ukazatelé vystihují komplexně hospodářskou rovnováhu země. Hodnocení čtyřúhelníku je závislé na jeho ploše. Čím větší je plocha, tím je makroekonomická situace sledované země příznivější. Přívlastek „magický“ vyjadřuje, že se zpravidla nedaří splnit všechny cíle současně. Dosažení jednoho z cílů bývá obvykle doprovázeno zhoršením stavu v jiných oblastech hospodářství.

4.3 Čistý ekonomický blahobyt

Blahobyt společnosti je určován nejen množstvím a kvalitou vytvořených a spotřebovaných statků, obsažených v ukazateli HDP. Je zároveň ovlivněn i jinými aspekty kvality života, které se promítají do úrovně tzv. **čistého ekonomického blahobytu** (NEW – angl. Net Economic Welfare).

Tento ukazatel je odhadován na základě HDP a zahrnuje i další aktivity, které nejsou v ukazateli HDP obsaženy. Jde o procesy obtížně měřitelné, ale kladně nebo záporně ovlivňují skutečnou ekonomickou úroveň dané země. V ukazatelích čistého ekonomického blahobytu jsou kromě vytvořeného HDP zohledněny následující aktivity (jejich hodnota se k HDP přičítá):

- **volný čas** (jako jedna z forem bohatství),
- **výsledky práce domácností**, které neprocházejí trhem (produkce pro vlastní potřebu, např. domácí práce, práce na zahradě atd.),

- tzv. **šedá** (též **stínová** nebo **skrytá**) **ekonomika**, tj. podnikatelská a zaměstnanecká aktivita, která je sice legální, ale bývá utajována, není úředně hlášena a vykazovaná, zejména z důvodu daňových úniků nebo pro udržení podpory v nezaměstnanosti a dalších sociálních výhod atd.),
- tzv. **černá ekonomika**, tj. nelegální činnosti, jako například výroba a distribuce drog, prostituce, činnost překupníků atd., tvoří spolu s šedou ekonomikou tzv. podzemní ekonomiku. Z nelegální (černé) ekonomiky jsou v ČR započteny k HDP odhady za prodej kradeného zboží a za prostituci.

Při zjišťování čistého ekonomického blahobytu je od HDP odečítána hodnota **negativních externalit** (tj. vedlejší – externí efekty výroby nebo spotřeby, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady subjektu jinému, aniž by mu byly hrazeny). Jde zejména o škody na životním prostředí, tj. znečištěné ovzduší, voda, půda, nadměrný hluk atd.

NEW = HDP + volný čas, výsledky práce domácností, šedá ekonomika, část černé ekonomiky,
– negativní externality.

Poznámka

Objem výkonů šedé ekonomiky je odhadován v různých zemích od 10 % do 40 % HDP.

Kontrolní otázky

1. Vyjmenujte základní makroekonomické veličiny a stručně je popište.
2. Popište hlavní souvislosti a podmíněnost makroekonomických veličin.
3. Vysvětlete pojem čistý ekonomický blahobyt a způsob jeho výpočtu.

Souhrn

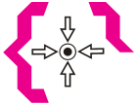
- Základními makroekonomickými veličinami jsou produkt (nejčastěji HDP), zaměstnanost (a s ní související nezaměstnanost), cenová hladina (rostoucí tempem míry inflace), a vnější ekonomická pozice dané země (obvykle vyjádřená stavem platební bilance).
- Nominální HDP je vyjádřen v běžných cenách daného roku.
- Reálný HDP je vyjádřen ve stálých cenách základního roku.
- Používá se za účelem srovnatelnosti ukazatele v jednotlivých letech, kdy je eliminován vliv inflace.
- Potenciální produkt je maximální úroveň HDP dosažená při využití všech vstupů.
- Magický čtyřúhelník zachycuje hlavní makroekonomické ukazatele, jež vystihují komplexně hospodářskou rovnováhu země.
- Čistý ekonomický blahobyt upravuje naměřený HDP o přírůstek volného času, o výsledek práce pro vlastní potřebu a výsledek šedé a části černé ekonomiky. Odečítá škody na životním prostředí včetně dalších negativních externalit.

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
- REKTOŘÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.
- UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Available at: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

5 Základní elementy trhu

Cíle

Osvojení si základních prvků ovlivňujících fungování trhu /nabídka, poptávka, cena a konkurence/ a včetně vlivu těchto prvků na utváření tržní rovnováhy na makroekonomické úrovni.

Časová náročnost

6 hodin

Pojmy k osvojení

- nabídka
- poptávka
- cena
- konkurence
- konkurence dokonalá a nedokonalá

5.1 Nabídka

Nabídka je jedním ze dvou účastníků trhu. Strana nabídky představuje firmy, výrobce. Obecně lze nabídku definovat jako objem zboží, které je výrobce ochoten vyrábět a prodávat při různých úrovních ceny. Rozlišujeme různé druhy nabídek:

- **celková (agregátní) nabídka** (angl. Aggregate Supply - AS) představuje souhrn všech zamýšlených prodejů, se kterými přicházejí výrobci na trh. Jde tedy o *nabídku všech výrobců*. Celková nabídka je určena objemem výroby všech výrobců a cenami, za které chtějí své výrobky prodat. Zda se jim podaří prodat vše, co vyrobili, a za ceny, které zamýšleli, to ukáže trh.
- **individuální nabídka** (angl. supply - s) je *nabídka jednoho výrobce* (jedné firmy). Je určena objemem výroby tohoto výrobce a zamýšlenými cenami jeho výrobků.
- **dílčí (tržní) nabídka** (angl. Supply - S) je *nabídka jednoho výrobku* od různých výrobců. Součet dílčích nabídek na všech dílčích trzích tvoří celkovou (agregátní) nabídku.

5.2 Poptávka

Poptávka je druhou ze dvou účastníků trhu. Strana poptávky představuje zákazníky, spotřebitele. Obecně lze poptávku definovat jako objem zboží, které je spotřebitel ochoten a schopen kupovat při různých úrovních ceny. Ochota kupovat musí být

podložena peněžními prostředky, které má kupující k dispozici (jde o tzv. rozpočtové omezení spotřebitele). Ekonomická teorie sleduje jen poptávku v rámci rozpočtového omezení, tzv. efektivní koupěschopnou poptávku. Pouze tato poptávka ovlivňuje situaci na trhu (nikoliv pouhé touhy spotřebitele nepodložené penězi). Rozlišujeme různé druhy poptávek:

- **Celková (agregátní) poptávka** (angl. Aggregate Demand - AD) představuje souhrn všech zamýšlených koupí na trhu. Jde tedy o *poptávku všech kupujících*. Celková poptávka je určena objemem výrobků, které si chtějí kupující pořídit a cenami, za které jsou ochotni tyto výrobky koupit. Trh opět ukáže, zda se jim podaří jejich představy realizovat.
- **Individuální poptávka** (angl. demand - d) je *poptávka jediného kupujícího* nebo také *poptávka po produkci jediného výrobce* (jedné firmy).
- **Dílčí (tržní) poptávka** (angl. Demand - D) je *poptávka po jednom výrobku*, součet dílčích poptávek na všech dílčích trzích tvoří celkovou (agregátní) poptávku.

5.3 Cena

Nabídka a poptávka představují dvě strany trhu. Vyjadřují ochotu při určité ceně nabízet a směřovat konkrétní zboží. **Cena** je peněžním vyjádřením hodnoty směřovaného zboží. Je to částka sjednaná nabízejícím a poptávajícím při prodeji a koupi zboží, je tedy *výsledkem střetu nabídky a poptávky*. Při utváření ceny na trhu je důležitá i úloha konkurence. Tržní rovnováha se utváří jinak v podmínkách všeobecné rovnosti (v podmínkách tzv. dokonalé konkurence) a jinak v nerovných podmínkách (např. v monopolním postavení tržního subjektu – při tzv. nedokonalé konkurenci).

Trh je v rovnováze, pokud se nabídka rovná poptávce. To znamená, že množství, které jsou výrobci ochotni při určité ceně prodat, se rovná množství, které jsou kupující ochotni při dané ceně koupit. Cenu, za kterou se obchoduje v případě rovnováhy na trhu, nazýváme rovnovážnou cenou. Cenu, která vzniká na trhu při aktuálním vztahu nabídky a poptávky, nazýváme tržní cenou.

5.4 Konkurence

Charakteristickým rysem fungování tržního mechanismu je **konkurence**. Ta je obvykle definována jako „*soutěž*“, tzn. proces střetávání různých zájmů různých subjektů trhu (spotřebitelů, výrobců, obchodníků). Konkurence tak tvoří všeobecnou formu ekonomických vztahů mezi všemi účastníky trhu.

Na trhu dochází k prolínání různých forem konkurence podle následujících hledisek:

A. Podle zájmů jednotlivých tržních stran lze rozlišovat tyto typy konkurence:

1. konkurence mezi nabídkou a poptávkou,
2. konkurence na straně poptávky,
3. konkurence na straně nabídky.

B. Z hlediska metod, kterými je veden konkurenční boj výrobců:

1. konkurence cenová,
2. konkurence necenová.

C. Z hlediska podmínek, jaké mají výrobci na trhu:

1. konkurence dokonalá,
2. konkurence nedokonalá.

Podstatou **cenové konkurence** je dobrovolné snižování ceny zboží ze strany firem, aniž by je k tomu nutil přebytek nabídky nad poptávkou. Firmy se touto formou konkurenčního boje snaží odlákat poptávku od svých konkurentů na svou stranu s cílem konkurenty oslabit, ovládnout trh, aby v budoucnu mohly diktovat podmínky ostatním účastníkům trhu (především cenovou politikou). Firmy jsou v tomto případě ochotni krátkodobě se vzdát svých zisků, někdy dokonce dobrovolně realizují ztrátu.

Necenová konkurence nabývá v současnosti na významu. I jejím cílem je přilákat spotřebitele, ovšem jiným způsobem než je snižování cen. K získání většího podílu na trhu používají firmy širokou paletu metod a prostředků, zejména:

- zvyšování kvality výrobků a služeb,
- inovační aktivita (růst technické úrovně výrobků),
- reklamu a další marketingové komunikační techniky,
- zdokonalování obalu (funkčně, esteticky, ekologicky),
- poskytování různých zdánlivých slev,
- zkvalitňování prodeje (např. dokonalejší servis a služby spojené s prodejem, delší záruční lhůty, prodej na úvěr atd.),
- rychlá reakce na dobové požadavky spotřebitelů (např. energetická úspornost výrobků) atd.

Dokonalá konkurence (DK) je určitou abstrakcí ekonomické teorie. Jde o ideální stav (model), ke kterému společnost nikdy nemůže dospět. V reálné ekonomice e proto nevyskytuje. DK je charakterizována naprosto rovnými podmínkami pro všechny účastníky trhu.

Nejsou-li výše uvedené podmínky splněny, potom na trhu vzniká tzv. **nedokonalá konkurence** (NK). Tento typ konkurence v reálné ekonomice existuje ve třech formách: monopol, oligopol, monopolistická konkurence.

Charakteristické rysy společné všem formám nedokonalé konkurence jsou následující:

1. vstup firem do odvětví je omezován,
2. výroba diferencované (odlišné) produkce,
3. možnost ovlivnit T_c produkce.

Schopnost firmy ovlivňovat cenu své produkce se nazývá monopolní síla (monopol má nejvyšší stupeň monopolní síly, monopolistická konkurence má nejmenší monopolní sílu).

Monopol je protipólem dokonalé konkurence. Vzniká za situace, kdy je nabídka zastoupena jediným výrobcem na trhu dané produkce. Výrobce tak získává absolutní moc nad spotřebitelem.

Oligopol (oligos – malý, tj. malá skupina) představuje běžnou formu nedokonalé konkurence, kdy rozhodující část nabídky daného odvětví vyrábí nepočtená skupina velkých firem, které mají značnou ekonomickou sílu. Jsou schopny bránit dalším zájemcům, aby na daný trh vstupovali. Přístup do odvětví je omezen.

Monopolistická konkurence (velká skupina) je třetí formou nedokonalé konkurence. Jde o tržní strukturu, která se nejvíce podobá dokonalé konkurenci, je však v určité kombinaci s monopolním postavením. Stejně jako v DK se jedná o *trh jednoho výrobku s mnoha výrobci*, na který je relativně volný vstup. *Produkt* jednotlivých výrobců je ovšem diferencovaný (obvykle se opírá o značku firmy).

Poznámka

Konkurence na straně nabídky je pro ekonomii mnohem zajímavější než konkurence na straně poptávky a to z důvodu významu pro fungování tržního mechanismu.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte nabídku a poptávku, objasněte tvary jejich křivek.
2. Definujte cenu a princip tržní rovnováhy.
3. Objasněte pojem konkurence a charakterizujte její jednotlivé typy.

Souhrn

- Mezi základní elementy trhu patří nabídka, poptávka, cena a konkurence.
- Nabídka představuje souhrn všech zamýšlených prodejů. Křivka nabídky je rostoucí (její tvar odpovídá zákonu rostoucí nabídky – s rostoucí cenou nabídka roste).
- Poptávka představuje souhrn všech zamýšlených koupí. Křivka poptávky je klesající (její tvar odpovídá zákonu klesající poptávky – s rostoucí cenou poptávka klesá).
- Cena je výsledkem střetávání nabídky a poptávky. Tržní ceny oscilují kolem rovnovážné ceny.
- Konkurence je procesem soutěže, tj. střetávání různých zájmů různých subjektů na trhu.
- Při cenové konkurenci se vzájemně konkurující firmy snaží snížením cen obsadit větší část trhu.
- Necenovou konkurencí se firmy snaží přilákat poptávku necenovými metodami (kvalitou, reklamou, obalem, dodatečnými službami atd.)
- Dokonalá konkurence je teoretickou abstrakcí (modelem) vyznačující se těmito základními předpoklady: velkým počtem výrobců, volným vstupem firem do odvětví, zcela homogenním produktem a nemožností ovlivnit tržní cenu své produkce. DK vyjadřuje rovnost všech subjektů na trhu.
- Nedokonalou konkurenci, která existuje v reálné ekonomice, lze charakterizovat jako trh, na kterém mohou ekonomické subjekty uplatnit určitou monopolní sílu při určování tržní ceny produkce.

Literatura

HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.

PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.

REKTORŮK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.

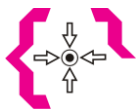
SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Available at: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

6 Peníze a peněžní trh

Cíle

Objasnění základních funkcí peněz a jednotlivých forem peněz. Popis bankovní soustavy fungující v České republice a charakteristika úlohy Centrální banky a komerčních bank v rámci bankovního systému ČR.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- peníze – hotovostní a bezhotovostní
- bankovní soustava
- centrální banka
- komerční banky
- peněžní agregáty

6.1 Funkce peněz

Peníze jsou považovány za speciální druh zboží (všeobecný ekvivalent), které slouží k vyjádření hodnoty ostatního zboží, k jeho koupi a prodeji a k provádění různých plateb.

Tři základní funkce peněz jsou následující:

- 1. Prostředek směny** - peníze zprostředkovávají výměnu zboží za zboží (časově oddělují výměnu zboží za peníze a následnou směnu peněz za jiné zboží). Jde o nejdůležitější funkci, kdy peníze fungují jako *oběživo* (zprostředkovávají oběh zboží) a jako *platidlo* (umožňují platit závazky, pohledávky, provádět finanční platby).
- 2. Zúčtovací jednotka** - peníze vyjadřují ceny statků (stávají se tak nástrojem *srovnávání hodnot různých statků*, oceňují nejen směňované statky, ale jakákoliv hmotná i nehmotná aktiva a činí tím tato aktiva vzájemně srovnatelná).
- 3. Uchovatel hodnoty** – peníze jsou aktivem, jednou z forem bohatství (slouží jako *prostředek akumulace (hromadění)* kapitálu firem a jako *prostředek úspor* domácností na nákup spotřebního zboží). Schopnost peněz uchovávat hodnotu je závislá na stabilitě jejich hodnoty (při růstu cenové hladiny se schopnost peněz plnit tuto funkci snižuje, ekonomické subjekty se snaží nahrazovat peníze jinými aktivy, např. uměleckými díly, nemovitostmi atd.).

6.2 Formy peněz

V současnosti peníze fungují ve formě:

1. hotovostních peněz,
2. bezhotovostních peněz (tj. depozitní či bankovní peníze).

Ad₁) **Hotovostní peníze** mají věcnou podobu, tvoří je *mince* z různých slitin a *papírové peníze* (bankovky).

Ad₂) **Bezhotovostní peníze** nemají věcnou podobu. Tvoří je *depozita (vklady) na bankovních účtech* a v současné době jsou převládající formou peněz. Bezhotovostní peníze existují jako:

- *depozita na požádání* (v typické podobě běžných účtů, které lze vyzvednout v hotovosti nebo je využít při bezhotovostním placení, tj. šekem, převodním příkazem, platební kartou),
- *termínovaná depozita* (termínované účty v bankách s určitou výpovědní lhůtou – jejich čerpání je sjednáno buď k pevně stanovenému datu, nebo po uplynutí určité výpovědní lhůty).

6.3 Bankovní soustava

Základem finančního systému tržní ekonomiky je **bankovní soustava**, kterou tvoří všechny bankovní instituce v daném státě. Bankovní instituce provádějí především bankovní operace a poskytují bankovní služby.

Do roku 1990 byl u nás bankovní sektor jednoúrovňový s výrazným monopolem Státní banky Československé. S přechodem na tržní hospodářství vznikla potřeba přeměnit bankovní sektor na konkurující si podnikatelské subjekty a oddělit centrální banku jako nástroj státu k regulaci peněžního trhu.

V roce 1990 vznikl v ČR **dvouúrovňový bankovní systém**, který tvoří:

- centrální (emisní) banka,
- komerční (obchodní) banky.

Centrální (emisní) banka (CB) tvoří první stupeň bankovní soustavy. Centrální banku zřizuje stát (vláda) a pověřuje ji kromě jiného zejména emisí (vydáváním) bankovek a regulací nabídky peněz. Centrální banka, v ČR Česká národní banka, uskutečňuje vlastní **monetární** (nebo též **měnovou**) **politikou**. V ČR je Česká národní banka na vládě nezávislá.

Centrální banka plní v bankovní soustavě tyto nezastupitelné funkce:

1. **Emisní funkce** (jako jediná instituce v daném státě má právo emitovat hotovostní peníze).
2. **Regulace nabídky peněz** (CB je subjektem měnové politiky, kterou provádí prostřednictvím stanovení *diskontní sazby*, stanovení *povinné minimální rezervy a operacemi na volném trhu*, ovlivňuje tak celkovou nabídku peněz, tj. množství peněz v oběhu).
3. **Funkce banky bank** (reguluje činnost ostatních bank, poskytuje jim úvěry, shromažďuje část jejich depozit atd.).
4. **Funkce kontrolní** (CB vykonává bankovní dohled nad činností komerčních bank a bezpečným fungováním bankovního systému, posuzuje žádosti o udělení licence působit jako banka, kontroluje dodržování zákonů a předpisů ostatními bankami).

5. **Funkce banky státu** (vlády) – CB vede účty a provádí některé operace pro vládu, centrální orgány, orgány místní správy a některé podniky ve státním vlastnictví. Spadá sem i správa státního dluhu, poskytování úvěrů státu, pokladniční plnění státního rozpočtu atd.
6. **Styk se zahraničními centrálními bankami** (CB daného státu je reprezentantem vlády v měnových otázkách vůči zahraničí, např. na zasedáních Mezinárodního měnového fondu a Světové banky).
7. **Správa devizových rezerv** (CB spravuje devizové rezervy – shromažďuje je a operuje s nimi na devizovém trhu. Prostřednictvím nákupů a prodejů zahraničních měn ovlivňuje pohyby kurzu domácí měny).

Druhý stupeň bankovní soustavy tvoří ostatní banky, které fungují v bankovní soustavě. Označují se souhrnným názvem **komerční** (někdy **obchodní**) **banky**. Komerční banky jsou podnikatelskými subjekty hospodařícími za účelem dosažení zisku. Ten je dán především *úrokovým rozpětím* (úroky přijaté z úvěrů minus úroky vyplacené z vkladů svých klientů).

Základní **zásady** činnosti komerčních bank:

- Zásada **výnosnosti** bankovních operací - banka musí stanovit takové úroky z úvěru, aby dosáhla zisk a pokryla své náklady.
- Zásada **likvidity** - schopnost banky dostát svým závazkům vůči klientům v kterémkoli okamžiku. Likvidita bank je regulována centrální bankou, tj. stanovením povinných minimálních rezerv, které musí banky udržovat, pojištěním vkladů atd.
- Zásada **jistoty** (návratnosti) - schopnost klienta splatit úvěr i s příslušným úrokem podle splátkového plánu, který klient dohodne s bankou podle své finanční situace a podnikatelského záměru. Banka se musí zajistit proti případnému nesplacení závazku dlužníka těmito opatřeními:
 - prověřuje bonitu klienta (jeho majetkové poměry),
 - vyžaduje ručitele,
 - zástava movitosti (cenné papíry, stroje, zásoby – u lombardního úvěru),
 - zástava nemovitosti (u hypotečního úvěru),
 - vinkulace vkladu (zablokování vkladu dlužníka na účtu ve prospěch věřitele) atd.
- Zásada **účelovosti** - v případě poskytování úvěru banka od klienta vyžaduje podnikatelský záměr, na co bude poskytnutý úvěr použit.

Poznámka

Komerční banky vykonávají tři typy operací: pasivní (zejm. přijímání vkladů), aktivní (poskytování úvěrů) a zprostředkovatelské (zejm. platební, devizové a směnářské operace).

Kontrolní otázky

1. Co to jsou peníze a jaké mají funkce.

2. Charakterizujte dvoustupňovou soustavu.
3. Popište fungování bankovní soustavy.

Souhrn

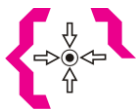
- Peníze jsou prostředníkem směny (všeobecným ekvivalentem).
- Funkce peněz: prostředek směny (zprostředkovávají výměnu zboží-peníze-zboží), zúčtovací jednotka (umožňují vzájemnou srovnatelnost aktiv) a uchovatel hodnot (peníze lze hromadit – akumulovat či spořit).
- Barterový obchod je historicky nejstarší formou směny, jde o přímou výměnu zboží za zboží (naturální směna).
- Formy současných peněz: hotovostní peníze (bankovky a mince) a bezhotovostní peníze (depozita na požádání, termínovaná depozita).
- Dvoustupňová bankovní soustava je tvořena: centrální bankou a komerčními (obchodními) bankami, vč. dalších specializovaných finančních institucí.
- Hlavní funkcí centrální banky je emise (vydávání) peněz a regulace nabídky peněz (monetární politika).
- Komerční banky provádějí bankovní činnosti (operace): pasivní operace (zejm. přijímání vkladů), aktivní operace (zejm. poskytování úvěrů), zprostředkovatelské operace (operace platební, devizové, směnářenské, depotní, poradenské, informační).

Literatura

- BOUKAL, P. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: OECONOMICA, 2007. 110 s. ISBN 978-80-245-1293-8.
- ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

7 Trh práce a nezaměstnanost

Cíle

Objasnění základních souvislostí na trhu práce, nabídky práce ze strany domácností a poptávky po práci ze strany firem. Popis nezaměstnanosti a jejích jednotlivých typů vč. aktivní a pasivní státní politiky zaměstnanosti.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- trh
- poptávka po práci
- nabídka práce
- nezaměstnanost
- míra nezaměstnanosti
- státní politika zaměstnanosti

7.1 Trh práce

Práce patří společně s půdou a kapitálem ke třem základním výrobním faktorům. Za práci je považována každá fyzická a duševní činnost vynaložená při produkci výrobků a poskytování služeb. Cílem vynakládání práce je dosažení určitého důchodu (příjmu). Jde tedy o činnost cílevědomou, kterou člověk provádí za účelem udržení nebo zlepšení svého života.

Práce je rovněž zbožím, které se nabízí na trhu práce. Trh práce zajišťuje **produkcí práce formou směnných vztahů mezi domácnostmi, které nabízejí práci a firmami, které práci poptávají**. Na trhu práce tak *na straně nabídky vystupují domácnosti, na straně poptávky firmy*. Tím se trh práce odlišuje od klasického trhu zboží, kde role obou ekonomických subjektů jsou opačné (firmy nabízejí zboží, domácnosti zboží poptávají).

Velikost mzdy jako ceny práce závisí především na poptávce po tomto výrobním faktoru a na jeho nabídce. **Poptávku po práci** lze chápat jako **zájem zaměstnavatelů zaměstnat** – jde tedy o poptávku po pracovnících. Poptávka po práci je tak určena množstvím práce, které firma najímá při různých úrovních ceny práce (tj. při různých mzdových sazbách).

Poptávka po práci je poptávkou odvozenou, to znamená, že závisí na poptávce po produkci vyráběné pomocí tohoto výrobního faktoru. Vztah mezi vývojem mzdové sazby (w) a poptávaným množstvím práce (L) vyjadřuje křivka poptávky po práci, která je *klesající* (tzn. při snížení mzdové sazby firma zvýší velikost své poptávky po práci a naopak).

Nabídku práce lze chápat jako **ochotu domácností nabízet svou pracovní sílu** (*ochotu pracovat*). **Množství nabízené práce** v ekonomice závisí na počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, na jeho ekonomické aktivitě a délce pracovní doby. **Kvalita nabízené práce** je dána odbornou přípravou, nadáním, dovedností, výchovou, vybaveností kapitálem (špičkovou technologií, výpočetní technikou), motivací atd.

Množství práce, které nabízí domácnost na trhu práce, je dáno jejím rozhodnutím o proporcii, v jaké rozdělí celkový objem disponibilního času na **práci** (tj. pracovní dobu) a na **odpočinek** (tj. volný čas). Práce a odpočinek při tomto rozhodování vystupují jako vzájemně si konkurující substituty. Domácnost porovnává užitek z volného času s užtkem plynoucím ze spotřeby statků a služeb, které koupí za důchod získaný prací.

Velikost individuální nabídky práce (tj. každého práceschopného jedince) je tedy určena újmou spojenou s obětováním volného času a závisí na mzdové sazbě. Na dílčím trhu práce tak na rozdíl od jiných trhů nabídka práce vzrůstá při růstu reálných mezd (mzdové sazby) pouze do určitého bodu. Tuto situaci znázorňuje individuální křivka nabídky práce

Rovnováha na trhu práce nastává v případě **vyrovnání nabídky práce s poptávkou po práci**. V této situaci je mzdová sazba na úrovni rovnovážné mzdové sazby a rozsah zaměstnanosti je na úrovni rovnovážného množství práce. Při vychýlení mzdové sazby z rovnovážné úrovně vzniká na trhu nedostatek nebo přebytek práce. Pokud nabízené množství práce je větší než poptávané, na trhu je **přebytek práce (nezaměstnanost)**.

7.2 Nezaměstnanost

Poruchy na trhu práce se projevují tím, že část práceschopného obyvatelstva nenachází zaměstnání. V tržní ekonomice je tak běžným jevem **nezaměstnanost**. Za **nezaměstnané** jsou považováni lidé, kteří *nemají práci* (nemají placené zaměstnání ani sebezaměstnání), ale *práci aktivně hledají*, jsou zaregistrováni na úřadech práce a jsou ochotni během určité doby (např. 14 dní) do zaměstnání *nastoupit*. Jde tedy o osoby schopné a ochotné pracovat, představují potenciální výrobní faktor, zdroj tvorby produktu.

Výši nezaměstnanosti můžeme vyjádřit dvojitým způsobem:

1. Pro analytické účely je důležitým údajem **absolutní počet nezaměstnaných** (např. přes 550 tis. osob v ČR – údaj k polovině roku 2013).
2. Výstižnější je vyjádření nezaměstnanosti a jejího vývoje pomocí **míry nezaměstnanosti**. Jde o procentický podíl nezaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu, např. 7,6 % v září 2013.

Vznik, resp. výskyt nezaměstnanosti má v ekonomické teorii několik různých příčin. Rozlišujeme nezaměstnanost frikční, strukturální, cyklickou, sezónní atd.

1. Frikční nezaměstnanost

Všeobecně se připouští existence tzv. frikční nezaměstnanosti. Ta vzniká na základě *pohybu pracovníků*. Vždy existuje určitý počet osob, které jsou nezaměstnané (zánik podniku, organizační změny, absolventi škol, matky po rodičovské dovolené atd.).

2. Strukturální nezaměstnanost

Strukturální nezaměstnanost se projevuje nerovnováhou na trhu práce u jednotlivých povolání nebo oblastí, kdy *profesní struktura nabídky pracovních míst neodpovídá struktuře poptávky po práci*.

3. Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost vzniká jako důsledek odbytových potíží firem, tj. „nezaměstnanost z nedostatečné poptávky“, zejm. v době *hospodářského poklesu*.

4. Sezónní nezaměstnanost

Sezónní nezaměstnanost je běžná v některých odvětvích národního hospodářství, kde se projevují *sezónní výkyvy v potřebách pracovních sil*, např. v zemědělství, ve stavebnictví, v cestovním ruchu atd.

5. Preference volného času

Nezaměstnanost u lidí, kteří preferují volný čas, může souviset s vysokými a dlouhodobě vyplácenými podporami v nezaměstnanosti atd.

7.3 Důsledky nezaměstnanosti

Důsledky nezaměstnanosti mohou mít negativní, ale i pozitivní charakter a mohou být ekonomické a sociální povahy.

❖ Negativní důsledky nezaměstnanosti:

1. ekonomické povahy:

- nevyužití části pracovních zdrojů znamená ztrátu produkce
- zatěžování ekonomiky dodatečnými výdaji,
- pokles příjmu, ztráta pracovních zkušeností u jedinců atd.

2. sociální povahy:

- rozdíly v životní úrovni jednotlivých skupin obyvatelstva,
- psychické zatížení vyvolané nezaměstnaností,
- destrukce etických hodnot a s tím spojené patologické jevy.

❖ Pozitivní důsledky nezaměstnanosti:

- konkurence na trhu práce (zejm. na straně nabídky práce),
- upevnění pracovní kázně, morálky,
- zájem o zvyšování kvalifikace pracovníků,
- lepší úroveň motivace pracovníků atd.

7.4 Státní politika zaměstnanosti

Přístup vlády k problematice nezaměstnanosti může mít podobu:

1. *Zmírňování dopadů nezaměstnanosti* formou vyplácení podpor a poskytování pomoci v nezaměstnanosti. V tomto případě se jedná o **pasivní politiku zaměstnanosti** (podrobněji v zákoně o zaměstnanosti, zákon č. 435/2004 Sb.),
2. *Snižování nezaměstnanosti* neboli udržování vysoké zaměstnanosti prostřednictvím **aktivní politiky zaměstnanosti** znamená:
 - *snížování cyklické nezaměstnanosti* (jde o proticyklickou politiku, tj. politiku stimulaující růst ekonomické úrovně země a tím i zaměstnanosti),
 - *snížování frikční a strukturální nezaměstnanosti* (prostřednictvím opatření zvyšujících pružnost trhů práce, vládou financované programy rekvalifikace, podpora migrace lidí za prací, dále redukce sociálních dávek zejména podpor v nezaměstnanosti, vytváření nových pracovních míst, legislativní úpravy atd.).

Poznámka

Sociální dopady jsou patrné zejména v případě *dlouhodobé nezaměstnanosti*. Ta je zpravidla vymezovaná jako nezaměstnanost delší než půl roku. Její závažnost vyplývá jednak z kumulace výše uvedených negativních dopadů a dále i z toho, že během nějaké doby přestávají být poskytovány podpory v nezaměstnanosti, vyčerpají se úspory atd.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte trh práce a jeho jednotlivé strany.
2. Definujte rovnováhu na trhu práce.
3. Co vyjadřuje míra nezaměstnanosti, jaké jsou příčiny a druhy nezaměstnanosti?

Souhrn

- Na trhu práce dochází ke střetávání poptávky po práci a nabídky práce.
- Poptávka po práci je poptávkou firem po pracovnících.
- Nabídka práce vyjadřuje ochotu domácností pracovat.
- Nezaměstnanou je osoba bez placeného zaměstnání, aktivně hledající práci a ochotná do práce nastoupit.
- Míra nezaměstnanosti je podílem nezaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu (na pracovní síle).
- Frikční nezaměstnanost je vyvolána pohybem pracovníků a nedostatečnou informovaností o nabídce práce. Nezaměstnaným osobám odpovídají volná pracovní místa.
- Strukturální nezaměstnanost v jednom odvětví je doprovázena volnými pracovními místy v jiném odvětví. Vzniká též jako regionální nesoulad poptávky a nabídky práce.
- Cyklická nezaměstnanost je nezaměstnanost s nedostatkem volných pracovních míst. Vzniká v době recese (poklesu hospodářského růstu).

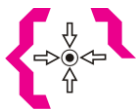
- Sezónní nezaměstnanost je projevem sezónních výkyvů v potřebách pracovních sil.
- Preference volného času souvisí s vysokými a dlouhodobě vyplácenými podporami v nezaměstnanosti.
- Sociální důsledky nezaměstnanosti souvisí s rozdíly v životní úrovni, psychickým zatížením, může vyústit až v sociálně patologické jevy.
- Vláda může zmírnit dopady nezaměstnanosti dávkami v nezaměstnanosti (pasivní politikou zaměstnanosti).
- Aktivní politika zaměstnanosti spočívá v omezení cyklické, frikční a strukturální nezaměstnanosti.

Literatura

- BACHMANN, P. *Management neziskové organizace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7435-130-3.
- ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

8 Inflace a inflační politika

Cíle

Vysvětlení pojmu inflace, její vyjádření a druhy, charakteristika důsledků inflace a vztah k nezaměstnanosti.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- inflace
- míra inflace
- druhy inflace
- důsledky inflace
- vztah inflace a nezaměstnanosti

8.1 Charakteristika inflace

Inflaci lze definovat jako projev ekonomické nerovnováhy, kdy klesá kupní síla peněz ve vnitřní ekonomice. Dochází k vnitřnímu znehodnocování peněz. To znamená, že peníze ztrácejí svou hodnotu. Inflace se v praxi projevuje **růstem všeobecné cenové hladiny**, tedy všeobecným zvyšováním cen zboží.

Inflace je důležitým makroekonomickým ukazatelem nejen pro národní ekonomiku, ale i v rámci mezinárodního srovnávání. Vývoj cenové hladiny je nejčastěji vyjádřen **tempem růstu cenové hladiny (mírou inflace)**:

Míra inflace vyjadřuje, o kolik % vzrostla cenová hladina v běžném období (tj. období t) ve srovnání s cenovou hladinou v období předchozím (tj. v období $t-1$).

K vyjádření míry inflace (vývoje celkové cenové hladiny) se používá celá řada indexů. Mezi nejpoužívanější patří:

Index spotřebitelských cen (CPI – angl. Consumer Price Index), ve statistice ČR je uváděn jako index životních nákladů. CPI vyjadřuje změnu cen zboží (výrobků a služeb) zahrnutých do spotřebního koše ve sledovaném období ve vztahu k cenám předchozího období. **CPI je váženým aritmetickým průměrem jednotlivých cen spotřebního koše**, kde váha ceny každé komodity je dána jejím ekonomickým významem pro domácnost. Ty položky, které mají větší podíl ve spotřebě, to znamená, že na jejich nákup je vynaložena větší část rodinného rozpočtu, mají při

výpočtu větší váhu než zboží, které má ve spotřebě okrajový význam. Výrobky a služby jsou do koše vybrány tak, aby odrážely kupní zvyklosti obyvatel dané země. Spotřební koš má přes 700 položek setříděných do 12 hlavních částí (např. potraviny a nealkoholické nápoje, alkoholické nápoje a tabák, oděvy a obuv, bydlení, zdraví, doprava a vzdělávání, stravování a ubytování atd.).

8.2 Druhy inflace

A. Podle projevu inflace lze rozlišovat její následující druhy:

1. **Otevřená (zjevná) inflace** – je nejběžnějším typem inflace, ekonomická nerovnováha se plně projevuje v růstu cen.
2. **Skrytá inflace** – jde o situaci, kdy již při malé změně kvality a užitné hodnoty výrobku roste cena vykazovaná jako cena nového produktu.
3. **Potlačená inflace** – vzniká při převisu poptávky po zboží, kdy růst cen je administrativně brzděn, klesá kvalita výrobků, vzniká černý trh.

B. Podle velikosti míry inflace (podle míry růstu cen) můžeme rozlišit tyto druhy inflace:

1. **Mírná (plíživá) inflace – jednociferná inflace** (tj. do 10 % ročně), ekonomické subjekty důvěřují penězům, ekonomika běžně funguje, tempo růstu cen odpovídá tempu růstu výroby.
2. **Pádivá (rychlá) inflace – dvojciferná inflace** (míra inflace se pohybuje v desítkách procent ročně), tempo růstu výroby zaostává za tempem růstu cen.
3. **Hyperinflace – trojciferná a větší inflace** (cenová hladina roste ročně o 100 % – 1 000 %). Peníze přestávají plnit svoje funkce, je preferována barterová (naturální) směna. Na trhu dochází k výraznému převisu poptávky nad nabídkou zboží. Ekonomický systém se za této situace obvykle rozpadá a je nutná měnová reforma.

8.3 Důsledky inflace

Charakterizovat vliv inflace na společnost a její dopad na ekonomiku státu není jednoduché. Inflace může hospodářství ovlivňovat negativně, ale i pozitivně.

Rychlá inflace je pro ekonomiku většinou nepříznivá. Mezi hlavní negativní důsledky tohoto druhu inflace patří zejména:

- **pokles kupní síly peněz,**
- při stagnaci příjmů (mezd) dochází ke **snižování reálných příjmů,**
- **znehodnocení úspor,**
- **zvýhodnění dlužníků a znevýhodnění věřitelů.**

Mírná inflace většinou ekonomický **růst podporuje příznivě**. Určitý nadbytek poptávky stimuluje plné a zároveň co nejefektivnější využívání zdrojů hospodářského růstu (kapitálu, půdy, pracovních sil atd.). Zvyšování cen stimulované nadbytkem poptávky umožňuje, aby zisky firem rostly rychleji než náklady. To je podnětem pro podnikatele ke zvyšování investic a výroby, a tím k vytváření nových pracovních příležitostí.

Poznámka

Dostatečná zaměstnanost (tj. nízká míra nezaměstnanosti) a cenová stabilita představují dva z vrcholů magického čtyřúhelníku, tj. dva cíle hospodářské politiky státu. Vztah mezi mírou nezaměstnanosti a mírou inflace vyjadřuje tzv. Phillipsova křivka, podle které existuje nepřímý vztah mezi oběma veličinami. Snížení nezaměstnanosti vyvolá růst cenové hladiny a naopak. Inflace je tak cenou, kterou je třeba zaplatit za nízkou nezaměstnanost.

Kontrolní otázky

1. Definujte pojem inflace.
2. Čím lze vyjadřovat míru inflace a jaké druhy inflace znáte?
3. Vysvětlete příčiny a důsledky inflace a jaký je vztah mezi mírou inflace, mírou nezaměstnanosti.

Souhrn

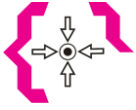
- Inflace znamená růst všeobecné cenové hladiny, peníze ztrácejí svou hodnotu (jde o vnitřní znehodnocení peněz).
- Míra inflace (míra znehodnocení peněz) je tempem růstu cenové hladiny, uvádí se v procentech a nejčastěji se měří indexem spotřebitelských cen.
- Druhy inflace: dle projevu (otevřená, skrytá, potlačená), dle velikosti (inflace mírná, pádivá, hyperinflace).
- Negativní důsledky inflace: pokles kupní síly peněz, snížení reálných příjmů, znehodnocení úspor, zvýhodnění dlužníků na úkor věřitelů atd.
- Pozitivní důsledky inflace: zvýšení investic, vytváření nových pracovních míst, zvýšení výroby atd.
- Nepřímý vztah mezi vyšší nezaměstnaností a mírou inflace vyjadřuje Phillipsova křivka.

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

9 Hospodářský cyklus

Cíle

Objasnit jednotlivé fáze hospodářského cyklu, jejich důsledky a popsat proticyklickou politiku státu.

Časová náročnost

4 hodiny

Pojmy k osvojení

- hospodářský cyklus
- fáze kontrakce
- fáze expanze
- proticyklická politika

9.1 Charakteristika cyklu

Z obecného hlediska je možné hospodářské cykly charakterizovat jako **výkyvy (fluktuační) v ekonomické aktivitě v podobě opakovaného kolísání reálného produktu, zaměstnanosti, investic, zisků** a dalších ekonomických veličin.

Ekonomická realita vykazuje z hlediska časového stále se opakující výkyvy ve vývoji reálného produktu. Neustále dochází ke **střídání** kratších nebo delších období pomalejšího či rychlejšího **růstu/poklesu** produktu, případně jeho **stagnace**. Jde o fluktuační (kolísání) skutečného produktu okolo trendu, kterým je dlouhodobý vývoj potenciálního produktu.

9.2 Fáze hospodářského cyklu

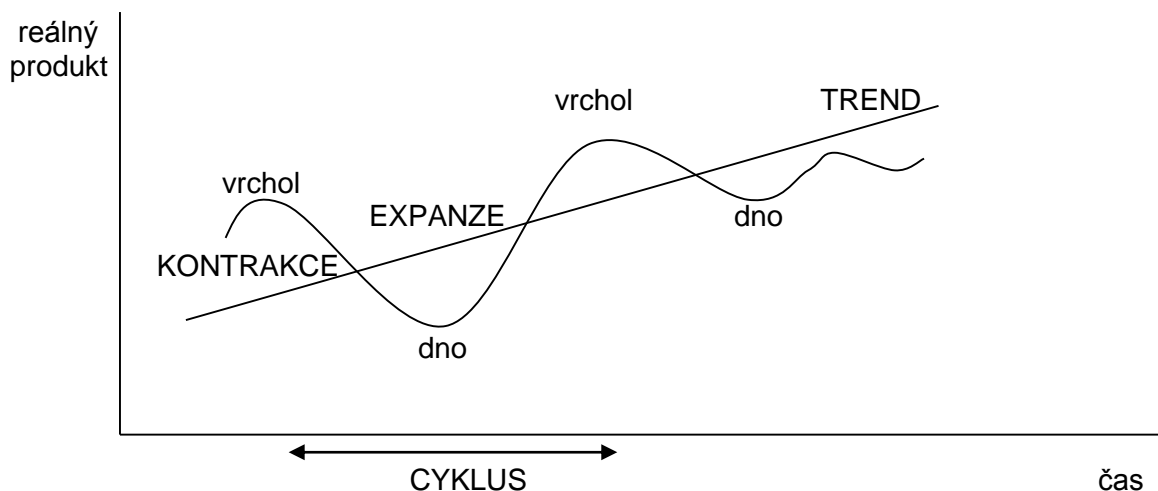
Hospodářský cyklus obsahuje tyto *dvě základní fáze*:

1. **fáze kontrakce**, tj. poklesu reálného produktu, která je zakončena dolním bodem obratu (dno, sedlo),
2. **fáze expanze** (rozmach, vzestup), tj. růst reálného produktu. Na konci této fáze dochází k hornímu bodu obratu (vrchol).

Výkyvy v ekonomické aktivitě znamenají fluktuační skutečného reálného produktu. Trendem je dlouhodobý vývoj potenciálního produktu. Cyklické výkyvy přitom mohou po určitou dobu probíhat nad nebo i pod (což bývá častější) trendovou linií. **Cyklus**

znázorňuje **období mezi dvěma stejnými body obratu** (vrchol – vrchol, případně dno – dno).

Schéma č. 9.1: Fáze hospodářského cyklu

Zdroj: Helísek (2002, s. 165)

Trvá-li kontrakce dvě a více po sobě následující čtvrtletí (v meziročním srovnání) hovoříme o **recesi**. Zvláště dlouhé a hluboké recese se nazývají **deprese**. V období **stagnace** produkt vykazuje nulové přírůstky. Výrazná expanze bývá označována jako **boom**, počátek fáze expanze za **oživení**.

9.3 Důsledky hospodářského cyklu

Důsledky hospodářských cyklů lze sledovat z pohledu ekonomického i politického.

Ekonomické důsledky:

- Nejvýraznějším důsledkem cyklického kolísání hospodářské aktivity je růst nezaměstnanosti v cyklické fázi kontrakce (recese). Tím dochází ke **ztrátě produkce** ve srovnání s potenciálními výrobními možnostmi dané ekonomiky. Dopadem nízkého objemu vytvořené produkce je pokles ekonomické úrovně (HDP/1 obyvatele), následně pak pokles životní úrovně obyvatelstva.
- **Vysoká nezaměstnanost** s sebou přináší další negativní důsledky ekonomického i sociálního charakteru.
- Kolísání ekonomiky má dopad na nestabilitu cenové hladiny s nežádoucími důsledky zejm. v případě **růstu míry inflace**.
- Cyklické kolísání ekonomické aktivity se promítá také do rozkolísanosti zbývajících důležité makroekonomické veličiny, tj. **vnější ekonomické pozice**.

Politické důsledky:

Závažné ekonomické problémy jsou doprovázeny také politickými potížemi. To vyplývá zejména z poklesu životní úrovně obyvatel a následné radikalizace nejvíce postižených skupin obyvatelstva, zejména sociálně slabých či jinak ohrožených.

9.4 Proticyklická politika

Proticyklická politika nebo také **politika vyhlazování hospodářského cyklu** probíhá nejčastěji formou usměrňování agregátní poptávky. Tato regulace má zároveň podobu:

- *politiky vysoké zaměstnanosti* prostřednictvím snižování cyklické nezaměstnanosti,
- nebo podobu *protiinflační politiky*.

Jde tedy o regulaci ekonomiky pomocí nástrojů hospodářské politiky státu, a to zejména:

- **fiskální politikou**, v rámci této politiky se mění vládní výdaje (státní nákupy, transferové platby) a daňové zatížení ekonomických subjektů,
- **monetární (měnovou) politikou**, kdy centrální banka ovlivňuje množství peněz v ekonomice, úrokovou sazbu a tím i výdaje na ni citlivé (tedy i agregátní poptávku),
- **politikou ovlivňující čistý export** (prostřednictvím cel, dovozních kvót, intervencí měnových kurzů atd.).

Poznámka

Průběh hospodářského cyklu je nepravidelný a žádné dva hospodářské cykly nejsou totožné.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte hospodářský cyklus a jeho jednotlivé fáze.
2. Charakterizujte důsledky cyklického vývoje ekonomiky.
3. Popište proticyklickou politiku státu.

Souhrn

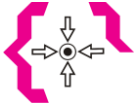
- Hospodářský cyklus představuje výkyvy (fluktuační) v ekonomické aktivitě v podobě opakovaného kolísání reálného produktu a dalších veličin.
- Jde o fluktuační (kolísání) skutečného produktu okolo trendu (dráhy) – potenciálního produktu.
- Kontrakce znamená pokles reálného produktu zakončený dolním bodem obratu (dno).
- Expanze (rozmach, vzestup) představuje růst reálného produktu, na konci této fáze dochází k hornímu bodu obratu (vrchol).
- Cyklus je obdobím mezi dvěma stejnými body obratu.
- Proticyklická politika je politikou vyhlazování hospodářského cyklu, prostřednictvím fiskální politiky, měnové politiky a politiky ovlivňující čistý export.

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
- REKTORÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

10 Hospodářská politika státu

Cíle

Charakterizovat úlohu státu v ekonomice, nedokonalosti tržního mechanismu (tržní selhání) a nástroje stabilizační makroekonomické politiky státu.

Časová náročnost

3 hodiny

Pojmy k osvojení

- tržní selhání
- hospodářská politika
- stabilizační makroekonomická politika

10.1 Úloha státu v ekonomice

Ve vývoji hospodářské praxe má stát/vláda významnou a nezastupitelnou roli. Názory na rozsah aktivizačních opatření se však liší. A to od zastánců silného vlivu státu do vývoje ekonomiky až po minimalizaci vládních aktivit. V soudobé ekonomice plní stát/vláda následující významné ekonomické funkce:

1. **Vytváří právní rámec pro fungování tržní ekonomiky.** Vláda stanoví „kritéria ekonomického chování“, tzn. stanoví obchodní zákony a další legislativní ustanovení, kterými upravují činnost jednotlivých subjektů.
2. **Určuje makroekonomickou stabilizační politiku.** Ta je zaměřena na zajištění stabilního vývoje ekonomiky, tedy proti výkyvům hospodářského cyklu, proti nezaměstnanosti, ekonomické stagnaci a rychlé cenové inflaci.
3. **Ovlivňuje alokaci zdrojů.** Jde o mikroekonomický aspekt vládní politiky, ve kterém pomáhá při řešení otázek „CO?“ vyrábět a „JAK?“ vyrábět. V ideálním případě je fungování tržního mechanismu založeno na dokonalé konkurenci. Ve skutečnosti je trh nedokonalý a díky tomu dochází k tržním selháním. Z tohoto důvodu regulace založená na „neviditelné ruce“ trhu bývá doplněna o určité korekční funkce „viditelné ruky“ vlády.
4. **Prosazuje přerozdělování důchodů.** Vláda usiluje o vytvoření spravedlivé sociální společnosti. Znamená to, že uskutečňuje různé sociální programy, vyplácí důchody a další sociální příspěvky. Finanční prostředky pro tyto aktivity jsou získávány od všech členů společnosti. Stát/vláda tak pomáhá při řešení otázky „PRO KOHO?“ vyrábět.

10.2 Nedokonalosti tržního mechanismu

Hlavním důvodem regulační funkce státu do vývoje ekonomiky jsou některé nedokonalosti v samoregulační funkci tržního systému, tzv. tržní selhání. Mezi hlavní příčiny selhání trhu patří:

1. Nedokonalost konkurence. V ekonomické praxi není nikdy splněn základní předpoklad pro efektivní fungování tržního mechanismu, kterým je dokonalá konkurence. Trh má tendenci centralizovat výrobu a podporovat vznik monopolů. Zejména výsadní (monopolní) postavení firmy však může vést k *deformaci cen*. Stát proto musí zabezpečit přibližně stejné podmínky pro všechny ekonomické subjekty (např. prostřednictvím antimonopolního úřadu).
2. Externality. Jedná se o vedlejší (externí) efekty, které doprovázejí hospodářskou činnost tržních subjektů. Tyto vedlejší efekty neprocházejí trhem, ale směnné transakce výrazně ovlivňují. Externality mohou být dvojí povahy: *pozitivní (kladné) externality*. V tomto případě činnost jednoho subjektu přináší bezplatně prospěch jinému subjektu. Kromě toho jsou i *negativní (záporné) externality*, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady jinému subjektu, které mu nejsou hrazeny (nejčastěji jde o škody na životním prostředí, tj. znečištění vody, půdy, ovzduší, hluk, zápach atd.).
3. Veřejné statky. Jde o výrobky a služby, které uspokojují potřeby všech lidí v dané společnosti, např. služby národní obrany, policie, péče o životní prostředí, školství, zdravotnictví atd. Trh sám o sobě nedokáže vytvářet dostatečný zájem ze strany soukromého sektoru o tyto činnosti z důvodu malé ziskovosti těchto činností, vysoké kapitálové náročnosti, dlouhodobé návratnosti s velkým podnikatelským rizikem.
4. Zásahy státu. I některé zásahy státu jako např. prohibice, centrální stanovení mezd nebo cen určitých produktů apod. mohou vyvolat nedokonalé fungování trhu.
5. Časové zpoždění a asymetrie informací. Trh poskytuje informace firmám i spotřebitelům s určitým časovým zpožděním. To může vést k velkým poruchám ekonomiky nebo ke ztrátám ve výrobě a spotřebě.

10.3 Stabilizační makroekonomická politika státu

Stabilitou se v ekonomii rozumí jedna z vlastností rovnováhy, tj. stav setrvačnosti, kdy neexistují tlaky na změnu určité veličiny. Pojetí makroekonomické stability však není jednotné. Obecně se stabilizační makroekonomická politika zaměřuje na tu oblast hospodářské politiky, která **usiluje o ekonomickou stabilitu při dostatečném růstu hospodářství a zároveň dostatečné zaměstnanosti a cenové stabilitě.**

Její uskutečňování znamená trvalé plnění čtyř základních cílů:

1. **optimální hospodářský růst** (tj. stabilní tempo růstu produktu a omezení tržních výkyvů),
2. **vysoká zaměstnanost** (popř. nízká míra nezaměstnanosti),
3. **stabilita cenové hladiny** (popř. nízká míra inflace),
4. **vnější ekonomická rovnováha** (charakterizovaná vyrovnanou platební bilancí).

Výše uvedené cíle makroekonomické stabilizační politiky jsou vysvětlovány prostřednictvím „magického čtyřúhelníku“.

Poznámka

Podle stanovených cílů je možné makroekonomickou stabilizační politiku specifikovat např. jako prorůstovou politiku, politiku sledující udržení vysoké zaměstnanosti, protiinflační politiku, proticyklickou politiku atd.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte úlohu státu v ekonomice.
2. Definujte příčiny tržního selhání.
3. Popište makroekonomickou stabilizační politiku státu.

Souhrn

- Stát plní následující důležité funkce v ekonomice: vytváří právní rámec pro fungování ekonomiky, určuje makroekonomickou stabilizační politiku, ovlivňuje alokaci zdrojů, prosazuje přerozdělování důchodů.
- Tržní selhání jsou nedostatky fungování tržního mechanismu způsobené nedokonalostí konkurence, existencí veřejných statků a externalit, některými zásahy státu, časovým zpožděním a asymetrií v poskytování informací.
- Stabilizační makroekonomická politika usiluje o ekonomickou stabilitu, sleduje čtyři základní cíle: optimální hospodářský růst, vysokou zaměstnanost, stabilitu cenové hladiny a vnější ekonomickou rovnováhu.

Literatura

BACHMANN, P. *Management neziskové organizace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7435-130-3.

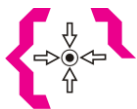
BOUKAL, P. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: OECONOMICA, 2007. 110 s. ISBN 978-80-245-1293-8.

BROWN, H.H.; RUHL, D.L. *Breakthrough Management for Not-for-Profit Organizations. Beyond Survival in the 21st century*. Praeger Publisher, 2003. 266 s. ISBN 1-56720-639-5.

ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
- REKTOŘÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
- REKTOŘÍK, J. a kol. *Organizace neziskového sektoru – základy teorie, ekonomiky a řízení*. Praha: Ekopress, 2007. 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.
- UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Available at: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

11 Fiskální politika

Cíle

Objasnit význam fiskální politiky, její cíle a nástroje. Zaměřením se na popis státního rozpočtu, jeho příjmy a výdaje, funkce a jednotlivé typy státního rozpočtu. Podstata expanzivní a restriktivní fiskální politiky.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- fiskální politika
- státní rozpočet
- daně, daňová soustava
- Lafferova křivka
- vládní výdaje, transferové platby
- expanzivní fiskální politika
- restriktivní fiskální politika

11.1 Fiskální politika, cíle a nástroje

Fiskální neboli rozpočtová politika patří k hlavním nástrojům hospodářské politiky státu. Je to politika zaměřená na **ovlivňování ekonomiky prostřednictvím veřejných rozpočtů** (neboli veřejných financí). Součástí veřejných rozpočtů je státní rozpočet, rozpočty orgánů místní správy (krajů, obcí), centrální finanční fondy (vytvářené k přesně vymezeným účelům, např. Státní fond kultury ČR, Státní fond životního prostředí atd.) a finance státních podniků. Fiskální politika patří vedle měnové, důchodové, vnější obchodní a vnější měnové politiky k důležitým nástrojům makroekonomické stabilizační politiky. Tento nástroj má v rukou vláda (stát).

Cílem fiskální politiky je zabezpečení celkové rovnováhy v ekonomice s důrazem na cenovou stabilitu (míru inflace) a zaměstnanost (míru nezaměstnanosti). K dosažení těchto cílů využívá fiskální politika především příjmovou a výdajovou stránku státního rozpočtu k regulaci agregátní poptávky a částečně i agregátní nabídky.

Hlavní **nástroje** fiskální politiky tvoří:

- a) rozpočtové příjmy,
- b) rozpočtové výdaje,
- c) vestavěné stabilizátory.

11.2 Státní rozpočet a daňová soustava

Hlavní institucí fiskální politiky je **státní rozpočet (SR)**, tj. centralizovaný peněžní fond, který vytvářejí, rozdělují a používají ústřední orgány státní moci. Hlavním zdrojem příjmů státního rozpočtu jsou **daně**. Daň je **platbou povinnou**, kterou **subjekt** (domácnost, firma) **musí odvést do státního rozpočtu** ve stanovené výši a lhůtě. Soustavu daní tvoří daně přímé a nepřímé:

1. **Daně přímé** jsou daně, jejichž výše je přímo závislá na výši příjmu nebo majetku plátce. Tuto daň odvádí vlastník příjmu nebo majetku na základě daňového přiznání. Mezi přímé daně patří např. daň z příjmu (fyzických osob, právnických osob), daň z nemovitostí, z převodu nemovitostí, daň dědická, darovací atd.
2. **Daně nepřímé** zahrnují daně, které jsou součástí ceny nakupovaných výrobků a poskytovaných služeb. Firma je pouze **plátcem** (tzv. výběřčím) daně, **poplatníkem** je konečný spotřebitel (ten, kdo zboží koupí a spotřebuje). Mezi nepřímé daně patří především daň z přidané hodnoty (DPH), daň spotřební a cla (cla dovozní, vývozní, tranzitní). Spotřební dani zpravidla podléhají ty výrobky, u nichž chce stát snížit jejich spotřebu (daň má prohibitivní charakter). Spotřebními daněmi jsou: daň z minerálních olejů, z lihu, piva, vína a tabákových výrobků.

Nepříznivý vliv **vysokého daňového** zatížení jak na motivaci hospodářských subjektů, tak na vývoj ekonomiky i na státní rozpočet je popisován pomocí **Lafferovy křivky**. Vychází se zde z předpokladu substituce (záměny) mezi zdaňovanou činností a stínovou/šedou ekonomikou.

Mezi mírou zdanění (tj. daňovou sazbou) a výší příjmů do státního rozpočtu (tj. daňovým výnosem) neexistuje lineární vztah. **S růstem daňové sazby výnos z daní krátkodobě vzrůstá, ale ekonomická aktivita se postupně přesouvá od zdaněné ekonomiky směrem ke stínové ekonomice**. Klesá tak základ daně a od určitého bodu (bod **L** – Lafferův bod, tj. bod maximálního výnosu z daní) pak klesají i daňové výnosy.

Státní rozpočet (SR) je nejdůležitější složkou veřejných financí. Představuje celostátní bilanci (rozvahu) předpokládaných příjmů a výdajů státu za jeden rok. Rozpočtové období je v ČR shodné s kalendářním rokem. Návrh státního rozpočtu sestavuje Ministerstvo financí a předkládá ho vládě, která po jeho projednání předkládá návrh rozpočtu Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Schválením v Parlamentu nabývá SR povahy rozpočtového zákona.

V průběhu sestavování SR by měla být dodržována *zásada publicity*, tj. podrobného informování veřejnosti o návrhu rozpočtu i o jeho průběžném plnění. Po uplynutí rozpočtového období předkládá vláda Parlamentu státní závěrečný účet, tj. zprávu o plnění rozpočtu.

Státní rozpočet se sestavuje jako **vyrovnaný** (rovnost příjmů a výdajů), **schodkový** (výdaje převyšují příjmy) nebo **přebytkový** (příjmy převyšují výdaje). Jde o tzv. *saldo rozpočtu*, tj. rozdíl mezi příjmy a výdaji SR.

11.3 Druhy fiskální politiky

Fiskální politika může být dvojího typu:

1. expanzivní,
2. restriktivní.

Ad₁) **Expanzivní fiskální politika** podporuje výkon ekonomiky buď podporou růstu agregátní poptávky AD (např. snížením daní nebo zvýšením vládních výdajů – G , TR), nebo podporou agregátní nabídky AS (např. snížením daňového zatížení).

Důsledkem expanzivní politiky bývá zvýšení výdajů státního rozpočtu. To obvykle vede k deficitu (schodku) státního rozpočtu (případně k prohloubení již existujícího schodku). Dlouhodobě opakovanými deficity státního rozpočtu vzniká státní dluh. Stát si na pokrytí deficitu půjčuje na finančních trzích formou operací na volném trhu. Růst deficitu postupně vede ke snížení tempa růstu ekonomiky.

Ad₂) **Restriktivní fiskální politika** omezuje agregátní poptávku i agregátní nabídku. Tato politika je zaměřena na růst zdanění a na omezení vládních výdajů (G , TR) s cílem dosažení přebytku státního rozpočtu. Přebytkový státní rozpočet má obvykle protiinflační dopad, působí však současně na snížení ekonomické aktivity v zemi (pokles HDP).

Poznámka

Na pokrytí deficitu SR (časového nesouladu mezi příjmy a výdaji SR) vydává stát státní dluhopisy (např. státní pokladniční poukázky a obligace) – krátkodobé dluhopisy splatné do jednoho roku. Při opakovaných deficitech SR tak vzniká a narůstá státní dluh. Státní dluh ČR výrazně roste od roku 1997 a je jenom částí celkového zadlužení země. Státní dluh spolu s dluhy zdravotních pojišťoven, mimorozpočtových fondů a fondů místních rozpočtů (tj. měst a obcí) tvoří veřejný dluh.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte fiskální politiku, její cíle, nástroje a druhy.
2. Co vyjadřuje Lafferova křivka?
3. Charakterizujte státní rozpočet a jeho funkce.

Souhrn

- Fiskální politika (rozpočtová politika) vlády je politika zaměřená na ovlivňování ekonomiky prostřednictvím veřejných rozpočtů.
- Cílem fiskální politiky je zabezpečení celkové rovnováhy v ekonomice, zejm. cenové stability (míry inflace) a zaměstnanosti (míry nezaměstnanosti).
- Hlavními nástroji fiskální politiky jsou daně (příjmová strana SR), vládní výdaje na nákup zboží a transfery (výdajové strany SR) a vestavěné stabilizátory.
- Expanzivní fiskální politika podporuje výkon ekonomiky zvýšením vládních výdajů (podpora agregátní poptávky), nebo snížením daňového zatížení (podpora agregátní nabídky) – důsledkem bývá schodek/deficit státního rozpočtu.
- Restriktivní fiskální politika snižuje ekonomickou aktivitu omezením vládních výdajů (agregátní poptávka je tlumena) – důsledkem je přebytek státního rozpočtu.

- Státní rozpočet může být sestaven jako vyrovnaný, schodkový či přebytkový (příjmy převyšují výdaje).

Literatura

ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.

HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.

MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

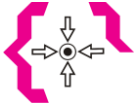
SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Available at: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

12 Měnová politika

Cíle

Objasnit význam měnové (monetární) politiky, její cíle a nástroje. Zaměřením se na popis nepřímých nástrojů. Podstata expanzivní a restriktivní měnová politika.

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k osvojení

- měnová (monetární) politika
- nepřímé nástroje
- přímé nástroje
- expanzivní měnová politika
- restriktivní měnová politika

12.1 Měnová politika, cíle a nástroje

Měnovou politiku (MP), tj. monetární nebo také peněžní politiku lze definovat jako **system zásad a opatření v oblasti peněžního oběhu a úvěru**. Základním předpokladem pro efektivní realizaci MP je rozvinutý tržní mechanismus a především vyspělý a stabilní finanční trh. O opatřeních v oblasti měnové politiky rozhodují a uskutečňují monetární autority, což je zpravidla **centrální banka**. Centrální bankou v ČR je Česká národní banka.

Cílem měnové politiky je ovlivňovat makroekonomickou rovnováhu (především **zaměstnanost** a **cenovou hladinu**) pomocí regulace množství peněz v oběhu (tj. nabídku peněz neboli peněžní zásobu) a úrokové míry. Komerční banky tyto cíle pomáhají naplňovat tím, že jsou v přímém kontaktu s jednotlivými tržními subjekty, sledují a uspokojují jejich poptávku po penězích. Bankovní rada ČNB při rozhodování o nastavení měnové politiky vychází z aktuální makroekonomické situace, opírá se též o prognózu vývoje ekonomiky a vyhodnocení rizik jejího naplnění. V případě vstupu ČR do eurozóny by se ČNB musela vzdát měnové politiky ve prospěch Evropské centrální banky.

Nabídku peněz ovlivňuje centrální banka pomocí nástrojů měnové politiky, které lze rozdělit na **nástroje přímé** (administrativní) a **nástroje nepřímé** (tržní).

Ve výjimečných případech (při porušení rovnováhy na trhu peněz, nebo když je ohrožena existence nějaké banky) jsou používány po přechodnou dobu **přímé**

nástroje monetární politiky. Jedná se o adresné zásahy administrativní povahy, jako např.:

- *stanovení pravidel likvidity* (tj. závazné struktury aktiv a pasiv obchodních bank používaných z důvodu zajištění jejich likvidity),
- *úvěrové kontingenty* – limity úvěrů (tj. stanovení maximální výše úvěrů, které může komerční banka poskytnout svým klientům),
- *omezení objemu úvěrů*, které poskytuje centrální banka komerčním bankám,
- *stanovení maximální výše úrokových sazeb* (tzv. úrokové stropy) atd.

12.2 Nepřímé nástroje měnové politiky

K hlavním nástrojům měnové politiky patří **nepřímé nástroje** - nástroje tržně orientované, které působí plošně na celou soustavu komerčních bank. Tyto nepřímé nástroje stanoví stejné podmínky pro všechny subjekty v ekonomice (zejména komerční banky). Mezi nepřímé nástroje MP patří:

- a) operace na volném trhu,
- b) stanovení diskontní sazby,
- c) stanovení sazby povinných minimálních rezerv.

Ad_a) **Operace na volném trhu** jsou v současnosti nejdůležitějším nástrojem centrální banky, představují **nákup nebo prodej státních cenných papírů** (zejména obligací, státních pokladničních poukázek). Jde o operace realizované centrální bankou vůči bankovní či nebankovní veřejnosti.

Ad_b) **Diskontní sazba je základní úroková sazba** (úroková míra), **za kterou půjčuje centrální banka peníze komerčním bankám**. Od této sazby jsou odvozeny úrokové sazby komerčních bank, za které poskytují úvěry svým klientům (podnikům a domácnostem). Za účelem dosažení zisku jsou úrokové sazby z úvěrů u komerčních bank vyšší. Jejich pohyb se odvíjí od pohybu diskontní sazby stanovené centrální bankou.

Ad_c) **Povinné minimální rezervy (PMR)**. Tato rezerva má podobu **povinně vytvářené pohledávky komerčních bank u centrální banky** (na bezúročném účtu), kterou nelze (až na výjimky) použít. Určitý objem likvidních prostředků je stanoven zákonem jako procento z celkové výše bankovních depozit (tj. z vkladů).

12.3 Druhy měnové politiky

Všechny uvedené nástroje uplatňované centrální bankou výrazně ovlivňují nabídku peněz v ekonomice. Centrální banka může provádět dva typy monetární politiky:

1. expanzivní (tj. zvyšuje nabídku peněz),
2. restriktivní (tj. snižuje nabídku peněz).

Ad₁) **Expanzivní monetární politika** představuje taková opatření centrální banky, která zvyšují nabídku peněz (zvyšují množství peněz v oběhu). Opatření centrální banky při tomto druhu monetární politiky jsou následující:

- nakupuje cenné papíry
- snižuje diskontní sazbu(i repo sazbu) nebo
- snižuje stanovenou míru povinných minimálních rezerv komerčních bank.

Ad₂) V opačném případě, kdy opatření centrální banky vedou ke snížení nabídky peněz (snížení množství peněz v oběhu), jde o tzv. **restriktivní monetární politiku**. Opatření centrální banky při restriktivní monetární politice jsou následující:

- prodává cenné papíry
- zvyšuje diskontní sazbu (i repo sazbu) nebo
- zvyšuje stanovenou míru povinných minimálních rezerv.

Poznámka

Fiskální politika spolu s monetární politikou patří k nejdůležitějším oblastem hospodářské politiky státu/vlády v tržní ekonomice. Jako nejvhodnější se jeví kombinace expanzivní monetární politiky při současném uplatnění restriktivní fiskální politiky. Tím může dojít ke stimulaci ekonomického růstu a zaměstnanosti, zároveň i ke tlumení růstu cen (míry inflace).

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte měnovou politiku, její cíle a nástroje.
2. Popište expanzivní měnovou politiku a její důsledky.
3. Popište restriktivní měnovou politiku a její důsledky.

Souhrn

- Cílem měnové politiky je prostřednictvím regulace množství peněz v oběhu (nabídky peněz, peněžní zásoby) a úrokové míry ovlivňovat makroekonomickou rovnováhu, zejm. zaměstnanost a cenovou hladinu.
- Mezi nepřímé nástroje měnové politiky patří: operace na volném trhu, stanovení diskontní sazby a povinných minimálních rezerv.
- Operace na volném trhu jsou obchody se státními cennými papíry mezi CB a bankovní či nebankovní veřejností.
- Operace na volném trhu jsou většinou prováděny ve formě repo operací, tj. operací spojených se zpětným odkupem cenných papírů.
- Diskontní sazba je základní úroková sazba, za kterou mohou komerční banky čerpat úvěry od centrální banky.
- Repo sazba je sazba stanovená centrální bankou v rámci tzv. repo operací, je to úroková sazba používaná u smluv o odkupu a zpětném odprodeji cenných papírů.
- Povinné minimální rezervy jsou povinně vytvářené pohledávky komerčních bank u centrální banky.
- Přímé nástroje měnové politiky tvoří zejm. pravidla likvidity, limity úvěrů, omezení objemu úvěrů, stanovení maximální výše úrokových sazeb.
- Měnová politika může mít formu expanzivní měnové politiky (zvyšuje nabídku peněz, tj. množství peněz v oběhu) nebo restriktivní měnové politiky (snižuje nabídku peněz).

Literatura

- ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.
- UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Available at: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

13 Témata seminárních prací

1. Trh České ekonomiky a trh Evropské unie (EU).
2. Hrubý domácí produkt ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
3. Konkurenceschopnost ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
4. Finanční trh ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
5. Charakteristika bankovní soustavy ČR, souvislost se vstupem do EU a finanční krize.
6. Daňová soustava ČR, souvislost se vstupem do EU a celosvětová finanční a hospodářská krize.
7. Trh práce a nezaměstnanost v ČR, a souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
8. Inflace v ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
9. Cyklický vývoj české ekonomiky a celosvětová finanční a hospodářská krize.
10. Fiskální politika (rozpočet ČR), souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
11. Zadluženost ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
12. Měnová politika ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
13. Mezinárodní obchod ČR, souvislost se vstupem do EU a celosvětová krize.
14. Problematika měnových kurzů, souvislost se vstupem do EU a celosvětová krize.
15. Podnikatelské prostředí v ČR, souvislost se vstupem do EU a celosvětová krize.

Požadavky na zpracování seminární práce:

- písemná forma (cca 4 - 6 stran textu formátu A4),
- doporučená osnova práce:
 1. ÚVOD – cíl seminární práce, metodika zpracování, stručný popis tématu.
 2. AKTUALIZACE TÉMATU – aktualizace, dopady hospodářské krize.
 3. ZÁVĚR – závěrečné shrnutí vč. sociálních aspektů.
 4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.

14 Zkušební otázky

1. Uveďte vývoj ekonomických teorií, hlavní myšlenky a představitele.
2. Charakterizujte základní ekonomické pojmy a základní ekonomické problémy (ekonomie, ekonomika, mikro a makroekonomie, statek, služba, veřejné statky a služby, produkty, zboží, výroba).
3. Klasifikujte tržní subjekty z hlediska předmětu zájmu ekonomických teorií vč. vztahů mezi nimi v podobě makroekonomického koloběhu.
4. Definujte základní makroekonomické veličiny a čistý ekonomický blahobyt.
5. Definujte základní elementy trhu a princip tržní rovnováhy.
6. Charakterizujte peníze a peněžní trh (funkce a vývoj peněz, nabídka peněz a poptávka po penězích včetně rovnováhy na trhu peněz).
7. Charakterizujte trh práce a nezaměstnanost (nabídka práce, poptávka po práci, míru nezaměstnanosti, příčiny a druhy nezaměstnanosti).
8. Inflace (charakteristika inflace, měření inflace, druhy a příčiny inflace, vztah mezi mírou inflace, mírou nezaměstnanosti a platební bilancí).
9. Definujte hospodářské cykly (jeho fáze, důsledky a možnosti proticyklické politiky).
10. Definujte hospodářskou politiku státu (její cíle, nástroje, příčiny tržního a vládního selhání).
11. Definujte fiskální politiku (její cíle, nástroje a druhy).
12. Definujte měnovou politiku (její cíle, nástroje a druhy).

15 Selftest

1. Mezi základní výrobní faktory patří:

- a) práce, půda, suroviny
- b) práce, půda, materiál
- c) práce, půda, kapitál

2. Tři základní ekonomické otázky zní:

- a) Co? Jak? Pro koho?
- b) Co? Jak? Kdo?
- c) Proč? Co? Pro co?

3. Základními tržními subjekty v ekonomice jsou:

- a) výrobci, podniky, stát, zahraničí
- b) domácnosti, podniky, stát, zahraničí
- c) domácnosti, podniky, trh, zahraničí

4. Mezi základní elementy trhu patří:

- a) poptávka, nabídka, cena, konkurence
- b) poptávka, nabídka, cena, výrobky
- c) poptávka, cena, konkurence, firmy

5. Které tři formy nedokonalé konkurence rozlišujeme?

- a) monopol, oligopol, konkurence
- b) monopol, oligopol, monopolistická konkurence
- c) oligopol, konkurenční firmy, monopson

6. Nabídka peněz představuje:

- a) ochotu tržních subjektů udržovat určitou zásobu peněz
- b) ochotu tržních subjektů nabízet určité množství peněz
- c) množství peněz v ekonomice

7. Poptávka po práci vyjadřuje:

- a) poptávku pracovníků po práci
- b) ochotu domácností pracovat
- c) poptávku firem po pracovnících

8. Míra nezaměstnanosti vyjadřuje:

- a) procentický podíl nezaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu
- b) procentický podíl nezaměstnaných
- c) počet nezaměstnaných v absolutním vyjádření

9. Reálná mzda vyjadřuje:

- a) nominální množství peněz
- b) množství peněz, které odpovídá vykonané práci za určité období
- c) kupní sílu nominální mzdy

10. Křivka poptávky po zboží je:

- a) rostoucí
- b) klesající
- c) rovnoběžná s osou y

11. Lafferova křivka vyjadřuje vztah mezi:

- a) daňovou sazbou a daňovým výnosem
- b) daňovou sazbou a daňovým základem
- c) daňovým výnosem a základem daně

12. Operace na volném trhu znamenají:

- a) stanovení povinných minimálních rezerv
- b) stanovení základní úrokové sazby
- c) nákup nebo prodej státních cenných papírů

13. Světověznámou učebnicí ekonomie je publikace:

- a) Economics od P. A. Samuelsona
- b) Economics od Thomase Muna
- c) Pojednání o podstatě a původu bohatství národů od A. Smithe

14. Hospodářský výsledek zjistíme jako:

- a) rozdíl mezi celkovými výnosy a celkovými náklady
- b) rozdíl mezi celkovými příjmy a celkovými výdaji
- c) rozdíl mezi celkovými výnosy a celkovými výdaji

15. Představitelem klasické politické ekonomie je:

- a) Milton Fiedman
- b) Joh M. Keynes
- c) Adam Smith

16. Základní fáze hospodářského cyklu jsou následující:

- a) kontrakce, expanze
- b) rozmach, expanze
- c) stagnace, kontrakce

17. Akcie je cenný papír, který vyjadřuje:

- a) podíl na zisku a.s.
- b) podíl na cizím kapitálu a.s.
- c) podíl na základním kapitálu a.s.

18. Merkantilismus považuje za hlavní zdroj bohatství státu:

- a) zemědělství
- b) zahraniční obchod
- c) peníze

Výsledky testu: 1c, 2a, 3b, 4a, 5b, 6c, 7c, 8a, 9c, 10b, 11a, 12c, 13a, 14a, 15c, 16a, 17c, 18b.